LUM.

LUNDS UNIVERSITETS MAGASIN | NR 7 | 2013

Forskar med filmens hjälp

Akademisk veteran delar med sig

Lundaastronom bakom Gaia

Idéflöde

INNOVATION OCH KULTUR I FULL FRIHET

Istidsexkursion – i källaren!

I källaren under Geocentrum II gömmer sig ett märkligt rum. Bakom den grå källardörren öppnar sig en värld från istiden. Här kan geologistudenterna hacka i moränjorden och träna på att tolka stenarnas berättelser – ett mer närliggande fältarbete går knappast att hitta.

Det är en surrealistisk känsla att kliva in genom dörröppningen nere i Geocentrums källare, att lämna civilisationens betonggolv och plötsligt trampa omkring på gamla moränavlagringar från istiden trots att vi är inomhus. Det luktar fuktig jord och är lågt i tak, man får huka som om det vore i en trång grotta. Den underjordiska stämningen förhöjs ytterligare av några decimeterlånga stalaktiter, det vill säga istappsformade droppstensbildningar som är vanliga i kalkstensgrottor. Här hänger de i sin kalkvita skepnad från ett av vattenrören i innertaket.

– Det märks att kranvattnet är kalkrikt, konstaterar en av studenterna med en blick mot stalaktiterna.

NYSS LÄMNADE VI den milda höstsolen bakom oss, tog hissen ner till källarkorridoren och letade oss fram till den rätta dörren. En gång per år tar institutionen ner en grupp studenter till det ovanliga källarrummet, inom ramen för en kurs om hur sediment ▶

Studenterna tar sig hukandes fram till sitt fältarbete och viker undan skyddsplasten för att studera moränen. Kursledaren Thorbjorg Sigfusdottir visar Joakim Robygd hur man frilägger en undersökningsyta (mitten, undre raden).

ÖVERST: Artemis Charalampopoulou använder kompassen för att mäta stenarnas längdriktning.
NEDERST: Alison Banwell och Anna Holländer diskuterar den frilagda undersökningsytan med kursledaren Thorbjorg Sigfusdottir.

kan bildas av inlandsisar och glaciärer. Doktoranden Thorbjorg Sigfusdottir leder gruppen, som består av 13 masterstudenter från flera olika länder.

STUDENTERNA KLIVER OMKRING på den kuperade moränjorden och letar i jordhögarna efter lämpliga ställen att utföra dagens övning. De ska frilägga en horisontell yta med 25 centimeters bredd och längd för att sedan analysera de stenar som blottas i ytan. Stenarnas längdriktning och lutning ger ledtrådar till hur inlandsisen rörde sig för ungefär 16.000 år sedan.

– Så här mäter ni stenarnas riktning med kompassen, säger Thorbjorg Sigfusdottir och visar några av studenterna.

Anne-Cécile Flindt från Frankrike hackar frenetiskt i en av moränhögarna för att frilägga en undersökningsyta. Moränen består av lera, sand, grus och stenar som lagrades i inlandsisen under den senaste istiden. Detta material lämnades sedan kvar på marken och bildade en jordart när isen smälte.

MEDAN STUDENTERNA JOBBAR tar LUM sikte på att utforska hur stort källarrummet egentligen är. En blick runt hörnet vittnar om att moränhögarna fortsätter ytterligare längre bort. Förvirrat betraktar vi hur moränen möter källarens nakna betongväggar i olika höjdnivåer – har man byggt väggarna först och sedan skyfflat in moränjorden, eller har man faktiskt skippat att gjuta golv här och byggt rakt i marken?!

På ett ställe ligger moränen så högt att man inte kan komma förbi utan att åla sig fram tätt under innertaket. Vi backar och väljer nästa alternativa väg. Man får se upp för de leriga vattenpölarna. Runt nästa hörn får expeditionen ett abrupt slut i form av en ny, grå källardörr. Vi vänder åter till studenterna som står böjda över sina stenar i moränhögarna. Hur känns det att utöva fältarbete inomhus?

– Kvavt, kul och påhittigt, säger Joakim Robygd med ett leende.

Varje grupp ska mäta vars 25 stenar; det är minsta antal mätningar som behövs för att man ska få ett tillförlitligt resultat. Sedan tar vi hissen upp till höstsolen och den friska luften.

TEXT: LENA BJÖRK BLIXT
FOTO: GUNNAR MENANDER

EFTERLYSNING: Om någon av LUMs läsare känner till det märkliga moränrummets historia får ni gärna höra av er till redaktionen på lum@lu.se.

REDAKTION

Maria Lindh
redaktör och ansvarig utgivare
046-222 95 24,
Maria.Lindh@rektor.lu.se

Jonas Andersson
journalist
046-222 70 17
Jonas.Andersson@rektor.lu.se

Lena Björk Blixt
journalist naturvetenskap
046-222 71 86,
Lena.Bjork_Blixt@kanslin.lu.se

Ingela Björck
forskningsjournalist
046-222 76 46,
Ingela.Bjorck@rektor.lu.se

Britta Collberg
journalist
046-222 31 58,
Britta.Collberg@rektor.lu.se

Petra Francke
journalist och layout
046-222 03 16,
Petra.Francke@rektor.lu.se

Mats Nygren
journalist teknik
046-222 70 86,
Mats.Nygren@kansli.lth.se

Ulrika Oredsson
journalist
046-222 70 28,
Ulrika.Oredsson@rektor.lu.se

Caroline Runéus
kommunikationschef
046-222 70 41,
Caroline.Runeus@rektor.lu.se

Adress: LUM, Lunds universitet, Box 117, 22100 Lund **Internpost:** Hs 31

E-post: lum@lu.se

LUM på nätet: www.lum.lu.se

Annonser: tomat annonsbyrå, www.tomat.se tel 046-13 74 00/02, e-post PC: info@tomat.se e-post Mac: material@tomat.se

Prenumerationer: Anställda vid LU får LUM gratis. Enskilda abonnenter – 190 kr/9 nr. För prenumeration kontakta Eva Andersson: 046-222 70 10, Eva.Andersson@rektor.lu.se

Adressändring: Anställda anmäler ändringar till katalogansvariga vid institutionen (motsv). Övriga skickar ändringsuppgifter till LUM, gamla adressrutan bifogas.

Tryck: Lenanders Grafiska i Kalmar

Nästa LUM: Manusstopp 28 oktober. Utkommer 15 november.

ISSN: 1653-2295

Omslag: Installationen Fontanellen över universitetsfontänen förgyllde Innovation in Mind och Kulturnatten. Foto: Gunnar Menander.

LUM.

LUNDS UNIVERSITETS MAGASIN

Lunds universitets magasin LUM utkom första gången 1968. Det når i dag samtliga anställda och nästan lika många utanför universitetet. LUM har en upplaga på 14.000 exemplar och utkommer med 9 nummer per år.

smakprov.

6 Budgetbesvikelse i Lund

Trots att rektor Per Eriksson drivit på hårt för att Sverige ska satsa mer på högskoleutbildning blev det inga nya utbildningsplatser i regeringens budgetproposition.

– Med tanke på den lågkonjunktur som bitit sig fast i Sverige så är det anmärkningsvärt att regeringen inte satsar på utbildningsplatser, menar han.

12 Statsvetare filmar konflikter om vatten

Statsvetaren Joshka Wessels är både forskare och dokumentärfilmare, och har lyckats korsbefrukta sina båda yrken i frågor som rör vattenresurser längs Jordanfloden.

16 Idé från Lund bakom forskningssatellit

Snart skjuts forskningssatelliten Gaia ut i rymden, där den ska kartlägga en miljard stjärnor. En av initiativtagarna till den unika satsningen är lundaprofessorn Lennart Lindegren.

20 Sjuttio års perspektiv på högskolan

Carl-Gustaf Andrén började plugga i Lund på 1940-talet och har därefter varit professor, utredare, rektor och universitetskansler. Som 91-åring har han samlat sina erfarenheter i en ny bok om den svenska högskolans utveckling efter 1940.

30 Äntligen doktor!

Fyra år är det tänkt att det ska ta att skriva en doktorsavhandling. I Carolina Ignells fall tog det tolv år på kvartstid vid sidan om familj och lärarjobb. Men nu är hon äntligen färdig doktor i litteraturvetenskap.

Statssekreterare Peter Honeth kom som brukligt till Lund och presenterade regeringens budgetproposition vid ett frukostmöte.
FOTO: GUNNAR MENANDER

Regeringens budgetproposition

Lundabesvikelse över utebliven ökning av utbildningsplatser

BUDGETEN. Hundra miljoner kronor de kommande två åren för nya stipendier till studenter från utvecklingsländer, och förenklade regler för att ta emot avgiftsstudenter. Det är två av få nyheter i regeringens budgetproposition.

Däremot blev det inget gehör för universitetets begäran om ett ökat antal utbildningsplatser.

50 miljoner kronor om året i två år satsas på studenter från länder som Sverige har biståndsavtal med, som exempelvis ett antal afrikanska länder söder om Sahara. En del av dessa pengar kommer också att gå till studenter från länder som är eller har varit drabbade av konflikter. De senare kan exempelvis röra sig om Afghanistan, Irak, Syrien och nordafrikanska länder.

Hur mycket av detta som kommer Lunds universitet till del är inte klart. Hittills har universitetet varit bland de mest framgångsrika när det gäller att locka till sig utländska studenter generellt och även att återhämta sig från den dramatiska nedgång som kom i och med att studieavgifterna infördes. Baserat på andelen av de stipendier som redan finns räknar Externa relationer, som ansvarar för rekrytering av bland annat utländska studerande, med att Lunds universitet får ungefär 20 procent av regeringens nya stipendiemedel.

– Det är självklart glädjande att det kommer mer pengar till stipendier. Det innebär att vi kan rekrytera ännu fler internationella studenter och att det internationella inslaget i våra utbildningar ökar, säger Margareta Nordstrand, sektionschef för Externa relationer.

REGLERNA FÖR ATT TA EMOT avgiftsskyldiga studenter ska också förenklas. Framöver ska det bli möjligt att anta avgiftsskyldiga studenter genom en separat antagningsomgång. Denna förändring är något som man efterlyst under en längre tid.

– Detta förslag är efterlängtat och innebär att vi kan utbilda fler studenter än vad som är möjligt med nuvarande anslagsfinansiering. Vi kan själva bestämma urvalsgrunder och dimensionering. Det är tacksamt att departementet lyssnat och tagit till sig av argumenten, säger Margareta Nordstrand.

Samtidigt påpekar hon att en sådan förändring måste förberedas noga och införas på ett rättsäkerhet sätt och så att man undviker orättvisor.

– Kravet på likabehandling av sökande är angeläget att behålla, och detta var något som Lunds universitet framförde i sitt remissvar och som även departementet understryker. Det finns många frågetecken kring hur vi ska tolka lagförslaget och varje lärosäte kommer att behöva ha ett eget internt arbete, säger Margareta Nordstrand.

Möjligheten till separata antagningar gäller bara för de som är avgiftsskyldiga, alltså inte svenska eller europeiska studenter. Utbildningsnämnden inom LU har tillsatt en arbetsgrupp som ska utreda hur man ska hantera denna nya möjlighet.

NÅGRA NYA UTBILDNINGSPLATSER blev det inte i regeringens budget. Per Eriksson har drivit på hårt för att Sverige ska satsa mer på högskoleutbildning. Bara i Lund behövs 2.000 nya platser vilket han framfört till regeringen.

– Med tanke på den lågkonjunktur som bitit sig fast i Sverige så är det anmärkningsvärt att regeringen inte satsar på utbildningsplatser. Vår internationella position som utbildningsland har dessutom dalat vilket vi påpekat i en rad tidningsartiklar och i brev till riksdagen, säger han.

Regeringen anser inte att det behövs fler platser och baserar det på en prognos där ålderskullarna minskar de kommande åren.

– Det finns alltid stort utrymme att använda statistik för olika prognoser, men de är och förblir osäkra framtidsprognoser. Det vi däremot säkert vet är att söktrycket ökat påtagligt och att antalet utbildningsplatser minskat. Vi tvingas därför nu avvisa kvalificerade studenter och flera av dem blir hänvisade till arbetslöshet. I en internationell jämförelse ser man att Sverige obönhörligen halkar efter andra OECD-länder vad gäller hur stor del av befolkningen som genomgår högre utbildning, säger Per Eriksson.

Det står också klart att universitetet får använda det så kallade myndighetskapitalet för att tidigarelägga en överenskommen inbetalning till ESS. I stället för att betala 55 miljoner kronor under tio år kommer universitetet att betala 282 miljoner redan nästa år. Detta för att skjuta till det kapital som regeringen behöver under 2014. Därmed kommer drygt hälften av det totala beloppet på 550 miljoner kronor för ESS att vara inbetalt nästa år.

EN TVISTEFRÅGA som ännu är olöst är om universitetet ska få använda de 82 miljoner kronor som återstår efter försäljningen av aktier i Ideon AB eller inte. Försäljningen gav 120 miljoner kronor och öronmärktes för ESS. Av dessa medel har 38 miljoner redan använts till ESS då ESS under första tiden var en verksamhet inom Lunds universitet. Vid statssekreterare Peter Honeths presentation av regeringens budget i Lund gjorde han klart att han anser att Lunds universitet inte längre ska få tillgodoräkna sig de återstående Ideonpengarna som en del av sitt ESS-ansvar.

Per Eriksson utgår däremot från att universitetet får använda de för ESS låsta pengarna från aktieförsäljningen och räknar med dem som en del av de 550 miljoner kronor man har förbundit sig att betala till ESS.

– Skulle regeringen försöka med något annat så kommer vi att ta strid. Det skulle strida mot den överenskommelse som vi har, säger Per Eriksson.

JONAS ANDERSSON

INTERNATIONELLA STUDENTER

Cirka elva procent av Lunds universitets studenter kommer från andra länder än Sverige denna termin, och av de internationella studenterna är ungefär 15 procent avgiftsstudenter. Totalt har LU cirka 490 betalande studenter (inklusive de som går andra eller tredje året).

Det finns olika sätt att beräkna antalet studenter, beroende på om man räknar per helår eller per termin. Totalt under 2012 hade Lunds universitet 5.847 internationella studenter, och de flesta av dessa kommer från Tyskland, USA, Frankrike, Nederländerna och Spanien.

LU-delegation reser till södra Afrika

UTBYTE. Prorektor Eva Wiberg, vicerektor Nils Danielsen och styrelseordförande Margot Wallström kommer att leda en universitetsgemensam resa till södra Afrika senare i höst. En inbjudan har gått ut till fakulteter och institutioner och förhoppningen är att de som har eller söker samarbeten i denna del av Afrika ska ansluta. Resan avslutas med en konferens i Malawi med universitetsnätverket SANORD – Southern Africa Nordic Centre.

Intresset ökar bland svenska studenter för utbytesstudier i södra Afrika. Samtidigt har regeringen aviserat nya stipendier riktade till vissa länder utanför Europa, för att öka andelen inkommande studenter, som ju sjunkit kraftigt sedan studieavgifter infördes.

– Detta är några skäl till att vi vill satsa mer på relationer med universitet i södra Afrika, säger samordnare Pär Svensson, Externa relationer.

Forskare och lärare från Lund har länge haft samarbeten men Lunds universitet vill gärna få till stånd fler universitetsövergripande samarbeten. Nyligen valdes University of Johannesburg in i det globala U21-nätverket där Lund ingår sedan länge och här vill Lunds universitet gärna hitta samarbetsformer.

De senaste tre åren har Lunds universitet ingått i ett Erasmus Mundus-projekt med Sydafrika och Lund har tagit emot ett 20-tal studenter, doktorander och forskare och lärare.

– Nu kommer snart EU med ett nytt stort utbytesprogram där bilaterala avtal kommer att stå i fokus. Resan i månadsskiftet november-december blir en chans att etablera kontakt med bra samarbetspartners inför detta, menar Pär Svensson.

Förutom Sydafrika och Malawi kommer LU-delegationen att också besöka Botswana.

BRITTA COLLBERG

Forum Medicum planeras för medicinare och hälsovetare

LOKALER. Arbetet med projektet Forum Medicum, ett nybygge vid Sölvegatan som är tänkt att byggas ihop med delar av BMC, fortskrider. Under hösten kommer tre arbetsgrupper att konkretisera planerna för lokaler för forskning/forskare, undervisning och stödfunktioner som bibliotek och studievägledning.

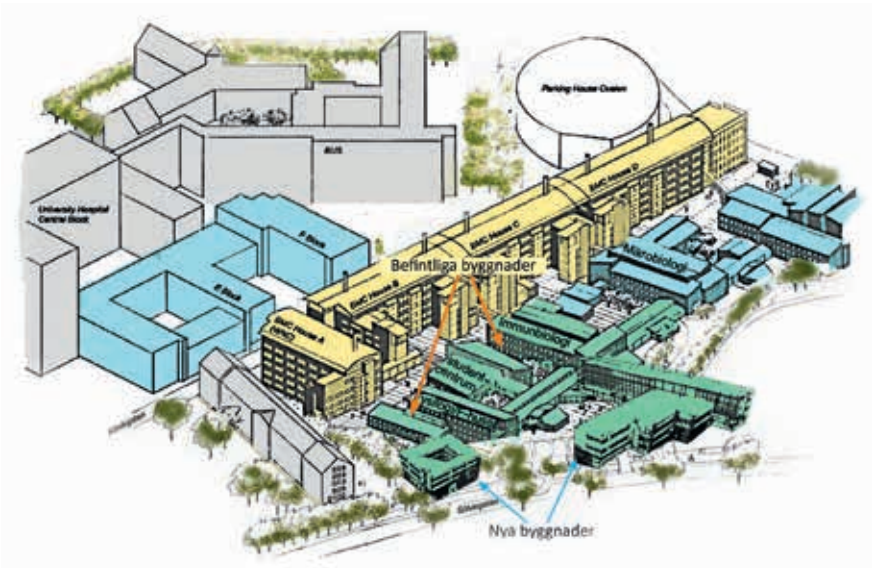

Skiss över BMC och det planerade Forum Medicum. De gröna byggnaderna är de som tänks bli om- eller tillbyggda. ILL: WHITE ARKITEKTER

Bakgrunden till planerna är att hyresavtalet till Health Science Centre på Baravägen (tidigare kallat Vårdvetenskapens hus) löper ut 2017. Stannar man kvar där, så skulle det krävas en större renovering för att få till en bättre och effektivare arbetsmiljö. Medicinska fakulteten vill därför hellre flytta hälsovetarna till Sölvegatan, och samtidigt passa på att integrera den hälsovetenskapliga forskningen och utbildningen med fakultetens övriga verksamheter i Lund.

DEN NYA BYGGNADEN eller byggnaderna ska enligt planerna inte bara läggas för sig vid sidan av, utan de delar av BMC som vetter mot Sölvegatan ska samtidigt göras om för att öka integreringen och samutnyttjandet. På så sätt hoppas man kunna få till både fler mötesrum och föreläsningssalar, bättre öppettider, bredare service och fler matalternativ än vad BMC och Health Science Centre haft var och en för sig.

– Tanken är också att verksamheten ska kunna bli öppnare gentemot allmänheten, så att man utnyttjar läget mitt i universitetets kunskapsstråk. En gemensam reception för både studenter, medarbetare och allmänhet ska dessutom göra det lättare för besökare att hitta rätt inom fakulteten, förklarar kommunikatören Anna Mansfeld.

DE TRE ARBETSGRUPPERNA för forskning, undervisning och stödfunktioner leds av Anna Maria Drake, Gudrun Edgren och Jakob Donnér. Tanken är att deras arbete ska vara avslutat under första kvartalet 2014, så att fakultetens styrelse ska kunna fatta beslut om saken under nästa år.

INGELA BJÖRCK

Nationellt ”verklighetslabb”?

Kan det skapas ett ”reality lab”, ett fullskaligt ”verklighetslaboratorium”, i anslutning till Forum Medicum? Det hoppas bl.a. LUs parkinsonforskare inom MultiPark och forskare inom CASE, som arbetar med äldres boende- och närmiljö.

Inspirationen kommer från Toronto i Kanada, där man i en hangarliknande lokal byggt upp olika experimentmiljöer. Försökspersoner som fångas upp med selar förankrade i taket kan bl.a. få testa fall i trappor och prova olika skor tänkta för att ge bra grepp på halt underlag. Experimentkök och sovrum finns också, liksom datasimuleringar av trafikmiljöer.

LU har tillsammans med KI och universiteten i Göteborg och Umeå ansökt hos Vetenskapsrådet om planeringsmedel för att utreda förutsättningarna för en liknande anläggning i Lund. Beslut väntas senare i höst.

En film om Torontolabbet kan ses på Youtube – skriv in ”rehabilitation research” i sökrutan.

LU-delegationen besökte både universitet och flyktingläger i Jordanien. På vänsta bilden hälsar rektor Per Eriksson på Abdullah M. Al-Musa, rektor vid Yarmouk University. FOTO: CARINA JENSEN

Allt starkare samarbete med Jordanien

UTBYTE. Att ha LU-forskare och lärare på plats är väldigt viktigt för att bygga upp ett fungerande internationellt samarbete.

Det menar Medicinska fakultetens internationella chef Karin Frydenlund. Hon har nyligen återkommit från ett besök i Jordanien, där samarbetet mellan LU och University of Jordan växer sig allt starkare.

Samarbetet började för ett par år sedan och har nu flera former. Studenter på läkarprogrammet ordnar studentutbyte med sina motparter i Jordanien och nyutbildade läkare från Jordanien doktorerar i Lund. Arbetsterapistudenter från LU har åkt ner till University of Jordan och lärare/forskare i arbetsterapi från Amman har besökt Lund. Sjuksköterskeprogrammet har i dagarna ordnat ett gemensamt mastersymposium i Amman, och sjukgymnastikprogrammet vill utveckla ett virtuellt samarbete inom grundutbildningen.

Att svenska medicinstudenter lär sig mer om Mellanöstern är oerhört viktigt, tycker Karin Frydenlund.

– Det är ju idag så många i Sverige som har sina rötter i Mellanöstern. Alla våra studenter kommer förr eller senare att stöta på dem inom vården. Därför är det mycket mer värdefullt att studenterna upplever kulturen och det mänskliga samspelet i Mellanöstern än att de besöker Australien, USA och andra länder vars kultur är mer lik den svenska.

AVGÖRANDE FÖR ATT SAMARBETET kunnat växa sig så starkt är att det funnits LU-medarbetare på plats. Det är lektorn i sjukgymnastik Anna Maria Drake och docenten i omvårdnad Monne Wihlborg som tillbringat varsin längre period i Amman på Erasmus Mundus-stipendier.

– Deras personkontakter och kunskaper om förhållandena på University of Jordan gav oss den rätta förankringen i arbetet, säger Karin Frydenlund.

Jordaniensamarbetet startade år 2010, efter en delegationsresa ledd av dåvarande prorektorn Eva Åkesson. Denna följdes i september upp genom en ny resa där rektor Per Eriksson och representanter för Externa relationer och flera fakulteter besökt två jordanska universitet.

FRÅN MEDICINSKA FAKULTETEN deltog vicedekanen Stefan Hansson, läkare och forskare med havandeskapsförgiftning som sitt specialområde. Han berättade om sin forskning vid båda universitetsbesöken i Jordanien.

– Havandeskapsförgiftning är ett stort problem i tredje världen, där mödravården ofta är bristfällig. Min forskning är också ett exempel på "translationell" forskning, som går hela vägen från sjuksalen till forskningslabbet. En sådan tvärvetenskaplighet är något ganska nytt och verkade därför intressera lyssnarna, säger han.

LU-delegationen besökte också ett stort flyktingläger ett par mil från gränsen mot Syrien. Där bor ca 120.000 personer, varav hälften är barn.

– Trots storleken var ändå allt bättre organiserat än jag vågat vänta mig, och det fanns ett varmt engagemang bland personalen. Flyktingarna blev väldigt väl bemötta. Men visst fanns det problem, inte minst med hygienanordningarna i detta vattenfattiga land, säger Stefan Hansson. Eftersom Jordanien bara har 6 miljoner invånare och nu tagit emot ca 1,3 miljoner syriska flyktingar, så är landet i stort behov av hjälp.

INGELA BJÖRCK

Spagettibygge vid Kunskapsstråket.
FOTO: HELENA BERGQVIST

Director musices Patrik Andersson instruerar amatördirigenten Jenny Åkesson.
FOTO: GUNNAR MENANDER

Kulturnatten

Kul men svårt att dirigera!

– Du ska hälsa både på orkestern och på konsertmästaren. Och så tar du taktpinnen i handen och håller den så att du har tummen uppåt. Sen ska första slaget gå nedåt, det andra åt vänster, det tredje åt höger och det fjärde uppåt.

Alumnerna sittandes från vänster: Jan Wifstrand, Ann Heberlein, Bodil Jönsson (skymd) och Jonas Birgersson. Moderator var Per Ola Olsson.
FOTO: GUNNAR MENANDER

LUs director musices Patrik Andersson instruerade tålmodigt en lång ström av prova-på-dirigenter på Odeum under Kulturnatten. Stråkmusiker ur Lunds universitets symfoniorkester Akademiska kapellet utgjorde övningsensemble och spelade gång på gång upp Mozarts Eine kleine Nachtmusik.

Pedagogiskt nog för publiken, så visade det sig att samma stycke lät olika från gång till gång beroende på hur amatördirigenterna anförde sina musiker – ibland mjukt, ibland bombastiskt, ibland stötigt. Den allmänna slutsatsen både bland "dirigenterna" och deras publik blev nog att orkesterdirigering är betydligt svårare än det ser ut.

– Det är frestande att dirigera rytmen i stället för pulsen. Men dirigenten ska känna och dirigera pulsen medan musikerna spelar rytmen, förklarade Patrik Andersson.

Tvärsöver Lundagård, hos Externa relationer på Stora Algatan, pågick samtidigt Club Alumn för nuvarande och framtida LU-alumner. Arrangemanget innehöll bl.a. ett quiz med frågor om lundaprofiler och den lundensiska universitetskulturen, och kända lundaalumner som höll föredrag och deltog i ett "Fråga Lund". De fyra alumnerna var professor emerita Bodil Jönsson, IT-entreprenören Jonas Birgersson, den f.d. chefredaktören på Sydsvenskan, Jan Wifstrand samt etikern och skribenten Ann Heberlein.

EN AV FRÅGORNA FRÅN PUBLIKEN handlade om religionens roll i dagens samhälle. Hur mycket är det religionens fel att krig uppstår?

– Religionen är en ideologi som andra,

fast den också har sina speciella anspråk genom den kontakt den anser sig ha med Gud. Så religion kan mycket väl vara inblandad i krig – men också ligga bakom goda gärningar och hjältedåd, menade Ann Heberlein. Hon menar samtidigt att religionen sällan är den viktigaste drivkraften bakom krig och konflikter, utan att de snarare beror på mänskligt maktbegär som förklätts i religiösa termer.

JONAS BIRGERSSON ANKNÖT till frågan om krig genom att säga att två demokratier såvitt han visste aldrig fört krig mot varandra. Att världen demokratiseras är därför det bästa sättet att minska krigsrisken. Han ville också framhålla att dagens värld, trots miljöhot, terrorism och informationsstress, ändå är bättre än gårdagens.

– Hundratals miljoner människor har lyfts ur fattigdomen de senaste två årtiondena. Vi glömmer lätt både det och hur mycket elände som fanns överallt förr i tiden!

De stora utblickarna i diskussionen fick Jan Wifstrand att associera till original-Fråga-Lund.

– Nu närmar vi oss väl Jörgen Weibulls nivå i det gamla klassiska Fråga Lund, tyckte han.

Längs Kunskapsstråket pågick samtidigt andra aktiviteter under Kulturnatten. Utanför Fysicum ringlade sig långa köer till fysik- och lasershowen, medan de som inte lyckats få showbiljetter gick runt bland stationerna med experiment inom biologi, fysik, kemi, matematik och miljövetenskap. Djärva barn kunde lägga sig på en spikmatta och uppleva hur en bred tyngdfördelning gör de vassaste spikar ofarliga, medan försiktigare deltagare kunde uppleva synvillor eller klistra samman spagetti till luftiga konstruktioner.

VIRTUAL REALITY-LABORATORIET på IKDC hade också fullsatt på sina visningar av Pompeji i tredimensionell form. Utanför VR-labbet gavs möjligheten att uppleva en mer närliggande arkeologisk miljö, Uppåkra, i form av en virtuell rekonstruerad byggnad och en telefonapp som så småningom ska leda besökarna runt med ljudillustrationer och information i ljud och bild.

INGELA BJÖRCK

Ny webbportal samlar världens skandinavister

SCANDINAVIAN STUDIES. Var i världen bedrivs det forskning i skandinaviska studier? I vilka länder finns det Strindbergssällskap? Vid vilka universitet kan man läsa de skandinaviska språken?

En ny global virtuell mötesplats som invigdes av Centre for Scandinavian Studies Copenhagen–Lund i september kan enkelt ge svar på de här frågorna.

Vid invigningen presenterades webbportalens innehåll och funktion. Förhoppningen med den nya portalen är att den ska fungera som en genväg till information om konferenser, tidskrifter, institutioner och organisationer, artiklar och personer inom skandinaviska studier. Folk som håller på med utbildning och forskning i skandinaviska språk och nordisk kultur ska lättare kunna hitta varandra och starta samarbeten. Just nu innehåller webbportalen 250 länkar till institutioner utanför Skandinavien där det bedrivs forskning i ämnet. Portalen innehåller också ett mångsidigt diskussionsforum.

Webbportalens medlemmar får varje månad ett nyhetsbrev som berättar om de nyheter som kommit in via portalen. Har det t.ex. startats en ny institution för skandinaviska studier i Dakha i Bangladesh kommer man att få veta det där.

– Webbportalen bidrar till universitets internationalisering eftersom flödet av idéer, tankar och människor på det här sättet underlättas, säger Richard Schönström ,professor i litteraturvetenskap och ledare för CSS (Centre for Scandinavian Studies).

Centre for Scandinavian Studies Copenhagen–Lund har sedan starten 2010 haft som målsättning att initiera och understödja internationellt samarbete inom forskning och utbildning i skandinaviska studier.

Webbportalen: www.css.lu.se

Debatt i Lund om högskolestiftelser lockade många till Café Athén. I panelen satt fr.v. Shirin Ahlbäck Öberg, statsvetare från Uppsala, Henrik Berggren, historiker och ledarskribent DN, Charlotte Brogren, GD Vinnova, och statssekreterare Peter Honeth. Moderator var Andreas Ekström. Se debatten på www.lu.se/forskning/

Så tas stiftelsefrågan vidare

ORGANISATION. Hur kommer Lunds universitet att ställa sig till regeringens förslag till högskolestiftelser? Frågan står på universitetsstyrelsens dagordning den 18 oktober – en knapp månad innan remisstiden går ut. Dessförinnan har den behandlats bl.a. på ett internat med dekaner och studenter i Rektors ledningsråd, på ett särskilt rektorsseminarium i slutet av september samt på senaste Debatt i Lund. En arbetsgrupp med rektor Per Eriksson som ordförande har ett särskilt uppdrag att bereda frågan.

Statsvetare med kameran som forskningsredskap

Joshka Wessels arbetade för holländska SIDA med ett jordbruksprojekt på syriska landsbygden när hennes man en dag kom hem och sa att han hittat något som hon bara måste se. I en närliggande by hade maken som är hydrolog hittat ett underjordiskt bevattningssystem från romartiden som fortfarande var i bruk.

Upptäckten blev en vändpunkt i Joshka Wessels liv. Den ledde in henne på två karriärvägar: den akademiska och dokumentärfilmarens.

FOTO: GUNNAR MENANDER

Joshka Wessels på väg ner i "qanater", underjordiska bevattningssystem från romartiden, som hon både har forskat och gjort dokumentärfilm om.

Tillsammans med sin man drog Joshka Wessels igång ett projekt för att renovera det uråldriga bevattningssystemet som hon sedermera fick veta kallas för Qanats och är ett väl utbyggt system som finns på många ställen i Mellanöstern. Det består av långa tunnlar som leder vatten från grundvattensreservoarer till torra områden som annars inte hade kunnat brukas.

– Bevattningssystemen började torka ut för ungefär femtio år sedan i samband med att jordbruket i regionen intensifierades och storjordbruk började pumpa upp alltmer grundvatten, berättar Joshka Wessels, som idag har en postdoktjänst på Statsvetenskapliga institutionen.

Hon tar emot LUM i en filmstudio i en av Kemicentrums oändliga korridorer där statsvetarna just nu är inhysta i väntan på att deras egna lokaler på Eden ska renoveras. Här tillbringar hon mycket av sin tid med att redigera filmer från arbete i Mellanöstern eller med material som hon får in när hon undervisar studenter i hur de kan använda sig av film som dokumentationsmetod.

ARBETET MED ATT RENOVERA bevattningssystem i Syrien dokumenterade hon med kamerans hjälp. Fyra byar ingick i renoveringsprojektet och efter ett tag stod det helt klart att den viktigaste framgångsfaktorn var om byborna kunde samarbeta eller inte kring den värdefulla vattenresursen. Vid något tillfälle hamnade alla 16 tunnelarbetare som fanns med i projektet i byfängelset efter en intern konflikt. Detta var den mest extrema av många schismer som utspelades kring renoveringsarbetet, och hon fick många tankeställare om hur svårt det är att samarbeta kring resurser.

– Det är bara att gå tillbaka till sig själv och de uppslitande konflikter som kan uppstå vid arvsskiften eller när familjer ska samsas om sommarstugor, säger Joshka Wessels. Hur svårt ska det då inte vara att samsas om en resurs som är både bristfällig och livsavgörande?

HON BERÄTTAR att det redan då, vid slutet av 90-talet, gick en skarp skiljelinje mellan de bybor som på ett eller annat sätt samarbetade med Assad-regimen och de som inte gjorde det. Själv fick hon vänner på båda sidor. Flera av dem är idag på flykt eller har dödats, berättar hon.

När hon beskrev tunnelprojektet och hennes problem med att få byborna att samarbeta för en holländsk professor och vän blev han eld och lågor och uppmanade henne att skriva en avhandling – han åtog sig att handleda henne.

– Det blev ett slags actionforskning där jag drev ett projekt i fyra byar samtidigt som jag analyserade samarbetet och konflikterna kring vattenresurserna, berättar Joshka Wessels.

Efter fem år i Syrien var projektet slutfört och Joshka Wessles behövde en ny inkomstkälla medan hon skrev färdigt avhandlingen. Med hundratals timmars inspelad film i bagaget knackade hon på dörren hos BBCs dokumentärfilmsavdelning och fick ett löfte om att de skulle köpa hennes film om hon kortade ner den till en trettiominuters dokumentär.

> **"När hon slutligen, efter mer än tio år, disputerade vid Amsterdams universitet, var hon den första någonsin som lade fram en avhandling där större delen av dokumentationsmaterialet bestod av film."**

RESULTATET BLEV LYCKAT och snart åkte hon runt till avlägsna platser som Sudan och Surinam och gjorde dokumentärfilmer för BBCs och Al Jazeeras räkning. Samtidigt pockade den holländska professorn på att hon borde göra färdigt sin avhandling. När hon slutligen, efter mer än tio år, disputerade vid Amsterdams universi- ▶

Joshka Wessels kombinerar jobben som dokumentärfilmare och forskare. FOTO: GUNNAR MENANDER

tet, var hon den första någonsin som lade fram en avhandling där större delen av dokumentationsmaterialet bestod av film.

Planen var att lämna akademin för gott och ägna sig åt dokumentärfilm på heltid, men så dök postdoktjänsten i Lund upp och inget ämne kunde ha passat henne bättre – hydropolitik längs Jordanfloden.

– Freden i Mellanöstern är så nära knuten till vattnet, säger hon. Här bor sex procent av världens befolkning och de ska dela på två procent av vattenresurserna. Då måste man samarbeta. Om den ena parten roffar åt sig på nån annans bekostnad får det ödesdigra konsekvenser för alla.

För att illustrera just detta har Joshka Wessels tillsammans med doktoranden Anna Sundell konstruerat ett bordspel som de nu reser runt med i alla de fem länder som samsas om Jordanfloden – Israel, Libanon, Syrien, Jordanien och Palestina.

Hundratals personer har fått spela det. De spelande kommer från politiska partier, religiösa grupper och miljöorganisationer. Spelen fungerar som en isbrytare för att få ingång samtalen och de diskussioner som uppstår spelas in och dokumenteras för att sedan användas i forskarnas analys av vattenpolitik på lokal nivå.

– Än så länge har det aldrig spelats med deltagare från alla fem länder tillsammans, säger hon.

Spelet är uppbyggt för att likna verkligheten. De händelsekort som styr har inträffat eller skulle kunna inträffa. Joshka Wessels har bett hydrologer, statsvetare och annan expertis att räkna ut vad som är den optimala användningen av de vattenresurser som finns. Då ska Syrien ha 32 procent av vattnet, Israel 21 procent, Jordanien 22 procent, Libanon 11 procent och Palestina 14 procent. Idag ser det inte ut så. Nu har Israel, Syrien och Jordanien lett bort 97 procent av vattnet vilket leder till att endast en rännil förorenat vatten är kvar av Jordanfloden när den rinner genom palestinska Västbanken.

– Detta är ohållbart i längden, säger Joshka Wessels och berättar att spelet tydliggör det som alla egentligen redan vet: i kampen om de knappa resurserna är alla antingen vinnare eller så är alla förlorare.

Joshka Wessels är förvånad över att regionens pågående miljökatastrof får så lite utrymme i fredsprocessen. Hon ser en svag strimma hopp i att fredsförhandlingarna mellan Israel och Palestina skulle kunna få draghjälp av miljörörelsen.

Annars är det framförallt lokalbefolkningen som hon sätter sin tillit till.

– Fredssamtal har störst chans att lyckas om de förs på lokalnivå mellan grannar. När de lyfts upp på mellanstatlig nivå gör prestigen att varje försök till samtal blir så gott som omöjligt.

ULRIKA OREDSSON

Olika intressenter spelar spel om vattenresurserna runt Jordanfloden, vilket fungerar som en ingång till samtal om den känsliga frågan.

FILMER AV JOSHKA WESSELS

På lum.lu.se hittas länkar till nedanstående filmer av Joshka Wessels.

- *Valleys of hope and despair* om lokala fredsinitiativ och om hur den israeliska ockupationen av Västbanken påverkar miljön.
- Vattenmonopol med Jordanfloden som spelplan spelas vid World Water Forum i Marseille.
- *Water from the dawn of civilization.* En av Joshka Wessels filmer om antika bevattningssystem, qanats.

Färgstark innovationsträff

Årets Innovation in Mind-konferens, den femte i ordningen, lockade 800 deltagare från Europa och även andra delar av världen. Forskare och entreprenörer möttes för att förkovra sin ”scientific literacy” och ta del av det senaste inom forskning och innovation.

Plockepinn-installationen ”Fontanellen” lyste ikapp med fullmånen över Universitetsplatsen.

Oddsen är goda, menade ”apokalypsförfattaren” Annalee Newitz, att åtminstone delar av mänskligheten kommer att överleva nästa stora världskatastrof, och likt ”grisödlan” Lystrosaurus i bakgrunden hinna undan och anpassa sig till nya levnadsvillkor.

Jörgen Tånnander , lärare på Musikhögskolan i Malmö, överraskade publiken med en flöjtkonsert på ett mycket innovativt instrument. Först skalade han moroten, sedan urholkade han den – och vips – hade han en morotsflöjt. Lite trevande toner till en början men sedan höll den absolut blockflöjtsklass.

Framtidsforskaren Ray Hammond tror på pyttesmå mobiler, robotstyrda bilar, datorer som kan minst lika mycket som människan, och möjligheten att bli både 140 och 150 år – om man nu vill.

FOTO: GUNNAR MENANDER

Idag kan man odla fram kroppsdelar utanför kroppen med hjälp av patientens egna celler och sedan placera in dem där de behövs i den mänskliga vävnaden, berättade Nina Tandon, som hoppas att tekniken snart ska nå utanför forskningslabben.

ILL: ESA/ATG MEDIALAB; BAKGRUNDSBILD: ESO/S. BRUNIER

Lundaidé bakom rymdmätare

FOTO: GUNNAR MENANDER

I höst skjuts en unik forskningssatellit, Gaia, upp i rymden. Projektet ska kartlägga en miljard stjärnor och involverar flera hundra astronomer i Europa. En av upphovsmännen bakom hela satsningen är lundaprofessorn Lennart Lindegren.

Han ser lugn ut där han sitter vid sitt skrivbord på andra våningen i Astronomihuset, trots att nedräkningen för det omfattande Gaiaprojektet har börjat. Inte heller gör han något väsen av att det faktiskt var han som 1993 skickade in förslaget till Europeiska rymdstyrelsen, ESA, om att man borde satsa på ett högteknologiskt satellitprojekt för avståndsmätning ute i rymden. På frågan om hur det känns att nu se sin idé förverkligas i gigantisk skala svarar Lennart Lindegren:

– Konstigt nog har jag inte funderat på det. Men visst är det fantastiskt och otroligt. Det är ju trots allt bara en liten andel av alla idéer som realiseras, säger han lite eftertänksamt.

UR SINA PAPPERSHÖGAR på skrivbordet plockar han fram det tjugo år gamla brevet som han skickade till ESA om Gaiaprojektet. Han betonar att han drev idén tillsammans med en utländsk astronomikollega, Michael Perryman. Dessutom vill han poängtera att när bollen väl började rulla så blev alltfler personer inblandade. Cirka 400 astronomer i Europa är sedan ett antal år involverade i Gaiaprojektet.

Klartecken för uppskjutning av satelliten har nu kommit från basen i Franska Guyana. Någon gång mellan 17 november och 5 december ska Gaia, med hjälp av en rysk bärraket, trotsa tyngdlagen och skickas ut 150.000 mil från jordklotet, vilket är fyra gånger längre bort än avståndet till månen. Därifrån ska satelliten under fem år blicka ut i det oändliga, eller åtminstone en liten del av det oändliga.

GAIASATELLITENS VIKTIGASTE UPPGIFT blir att mäta avstånd till andra stjärnor i vår galax Vintergatan. Genom dessa mätdata kan Gaia ge ledtrådar till forskarnas arbete med att exempelvis identifiera vilka stjärnor som har bildats samtidigt och ur samma gasmoln. Bland annat är man på jakt efter solens syskon, det vill säga de cirka tusen andra stjärnor som man tror bildades ur samma gasmoln som vår egen sol.

– Gaia är ett av de mest komplicerade instrument som ESA har byggt, säger Lennart Lindegren.

Han visar några foton på satelliten på sin datorskärm. Själva instrumentet är knappt fyra meter stort och sitter på en rund sköld, som är tio meter tvärs över. Skölden ska fungera som ett parasoll, ett solskydd för satellitens instrumentdel. Vid själva raketuppskjutningen kommer skölden att vara hopfälld över instrumentet och ska sedan fällas ut efter några dagar. Lennart Lindegren konstaterar att han kommer att känna sig lättad efter att det har skett.

– Det är ju både lite spännande och nervöst eftersom risken alltid finns att något kan gå galet, säger han.

Det är onekligen en svindlande utmaning att mäta avstånd i ett universum som ju egentligen saknar referenspunkter. Lennart Lindegren konstaterar att uppdraget inte är helt enkelt just eftersom allt är fritt rörligt i rymden, det finns inga fasta punkter att mäta mellan. Istället gäller det att mäta vinklarna mellan olika stjärnor ett stort antal gånger.

UTÖVER ATT GAIA SKA KARTLÄGGA de ljusstarkaste stjärnorna i galaxen kommer forskarna på köpet att få spännande data om andra objekt. Tusentals nya planeter förväntas bli upptäckta utanför vårt solsystem. Och inne i vårt solsystem kommer Gaia att kartlägga ungefär 200.000 asteroider. Tack vare det kommer man att kunna bestämma asteroidernas banor mycket noga, vilket ger möjlighet att förutsäga hur nära de kan tänkas komma Jorden i framtiden. Lennart Lindegren konstaterar att asteroider dessutom är intressanta att studera om man vill veta mer om vårt solsystems historia eftersom asteroiderna består av det ursprungliga material som blev över när solsystemet bildades.

– Satelliten kommer även att kunna samla in data från några dvärggalaxer som ligger tätt inpå Vintergatan, påtalar Lennart Lindegren.

VI LÄMNAR hans arbetsrum och tar oss en trappa ner för att få lite perspektiv på Gaiaprojektet. Där, i foajén, ståtar ett mässingsblänkande instrument, en meridiancirkel, ▶

Två snabba frågor:

Kan man se när satelliten skjuts upp i rymden?
– Ja, själva raketuppskjutningen kan följas live på webben (www.esa.int/gaia).

Kommer man att kunna se Gaia från marken de kommande fem åren?
– Inte utan ett kraftigt teleskop. De satelliter som man kan se på natthimlen med blotta ögat befinner sig enbart 50 mil ut från jordklotet.

SATELLITEN GAIA

Gaia kommer att kunna mäta ungefär 100.000 ljusår ut i rymden, det är samma avstånd som tvärs över hela galaxen. Satelliten kommer att kartlägga de mest ljusstarka stjärnorna i Vintergatan, cirka en miljard. Projektet ska resultera i en sexdimensionell karta över Vintergatan – de tre vanliga positionsdimensionerna samt dessutom tre hastighetsdimensioner, vilket ger forskarna möjlighet att spåra stjärnornas rörelser bakåt i tiden.

Lennart Lindegren och flera av hans kollegor i Lund har utvecklat datorprogram som ska ta hand om en del av det enorma dataflödet som Gaia kommer att skicka ner till Jorden. Astronomerna har tagit fram komplicerade matematiska ekvationer som ligger till grund för programvaran. Mätresultaten kommer att bearbetas vid sex olika datacenter runt om i Europa.

En modell av Gaia testas på Intespace i Toulouse, Frankrike. FOTO: S. CORVAJA/ESA

Lennart Lindegren provar en meridiancirkel, som man använde för att mäta stjärnornas positioner med på 1800-talet. FOTO: GUNNAR MENANDER

som astronomer använde förr i tiden för att mäta stjärnornas positioner. Lennart Lindegren visar hur man använde instrumentet och berättar att han som ung forskare på 1970-talet hade seriösa planer på att renovera den välbevarade 1800-talsskapelsen, men han fick då rådet av en dansk kollega att tänka i helt nya banor, det vill säga att börja studera stjärnor med satellithjälp istället för med markbundna teleskop. Från Jorden kan man nämligen bara mäta avstånd till några tusen av de närmaste stjärnorna.

MED GAIAS FÖREGÅNGARE, Hipparcossatelliten i början på 1990-talet, tog avståndsmätningen klivet ut i rymden och man nådde 100.000 stjärnor. Och nu ska som sagt en hel miljard stjärnor kartläggas. Som astronom gäller det dock att inte drabbas av svindel eller orkeslöshet – efter Gaiaprojektet återstår uppskattningsvis ytterligare 99 miljarder stjärnor att utforska i Vintergatans galax.

LENA BJÖRK BLIXT

24 OKTOBER 2013

UTVECKLINGSKONFERENS 13

ATT SKRIVA FÖR ATT LEVA, LÄRA OCH LYCKAS

Nu är programmet spikat. Kika in!
...och passa på att anmäla dig.

Lunds Universitets utvecklingskonferens är ett forum för kreativ och kritisk diskussion om lärande, undervisning och lärarskap!

Årets konferens lyfter fram skrivandet och dess betydelse för lärprocessen. Ur den dialog som förs mellan den skrivande och det skrivna växer såväl den egna kompetensen som förmågan att kommunicera denna.

Arrangörer är CED och universitetets fakulteter. Årets värd är Naturvetenskapliga fakulteten. Läs mer och anmäl dig på:

UTVECKLINGSKONFERENS13.SE

Anne Link är ofta på språng och det ska man vara.

– Sitt inte stilla för länge, är hennes vanligaste uppmaning när hon är ute på arbetsplatsbesök inom universitetet.

Som ergonom vet hon hur stillasittande anstränger kroppen och hur arbetet vid det statiska tangentbordet påverkar blodcirkulationen i fingrarna. Farligt, farligt…

Ergonomen Anne Link vill att vi ska röra mer på oss.

Ergonom som ständigt är på språng

LUM träffar Anne Link på Gerdahallen. Där är hon ofta och gläder sig över att så många andra – både anställda och studenter – också är där. Hon hade dock gärna sett ett närmare samarbete med Gerdahallen riktat till särskilda grupper inom universitetet.

– Om man är stressad är inte precis ett spinningpass det bästa för vare sig kropp eller själ, säger hon och efterlyser ett ökat utbud av kurser och pass baserade på stressproblematik för anställda.

På Företagshälsan, där Anne Link är en av två sjukgymnaster och en av tio medarbetare, har man inte tid och pengar för att arrangera den typen av aktiviteter trots att behovet finns. Stressen är särskilt farlig, menar hon, eftersom den påverkar både kost och motion negativt.

– När man är stressad brukar motion vara bland det första man väljer bort liksom bra och nyttig mat.

Själv tränar hon varierat, regelbundet och på en hälsosam nivå. Och träningen fyller flera syften för Anne Link.

– Det är socialt – jag gör det tillsammans med vänner och mina barn. Det är kul, bra för hälsan och inte minst – jag behöver det för att kunna äta gott.

När hon är ute på arbetsplatsbesök tar hon alltid reda på om och hur personalen hon möter är fysiskt aktiv. Hon försöker få dem att se på träning och motion som en investering i sig själva – och betonar att det bästa är om det kan vara baserat på lust.

– Tycker man inte att det är kul på gymmet så gör något annat. Gärna utomhus mitt på dagen så att man tar vara på dagsljuset. Spring eller promenera!

DEN TIMMES FRISKVÅRD på arbetstid som LU-anställda kan utnyttja är tänkt att ligga mitt på dagen just av den anledningen att ljuset är så viktigt för välbefinnandet. Särskilt viktigt är det för de doktorander, gästforskare och studenter som kommer från länder med ett ljusare klimat.

– De har det extra tufft under våra mörkare årstider, säger Anne Link.

Själv arbetar Anne Link mest med den fysiska arbetsplatsen. Hon jobbar i medvind, tycker hon.

– Folk är alltid intresserade och tillmötesgående när jag kommer. Det har också blivit så mycket bättre på arbetsplatserna med de höj- och sänkbara skrivborden. Tack var dem byter man arbetsställning oftare och rör mer på sig.

Rörelse sparar många nackar, axlar, armar och ryggar. Sitter man stilla för länge minskar blodcirkulationen och i värsta fall kan det leda till både hjärtinfarkt och diabetes. En ganska okänd fälla är de stumma och statiska tangentborden.

– De som skriver mycket måste tänka på att röra fingrar och händer ofta, säger Anne Link.

De ergonomiska ronder som Anne Link och hennes kollega genomför beställs av cheferna på respektive institution eller enhet.

TEXT: MARIA LINDH
FOTO: GUNNAR MENANDER

ANNE LINK

GÖR: Sjukgymnast/ergonom på Företagshälsan på 75 procent och 25 procent på Medicinska fakulteten med undervisning av blivande sjukgymnaster.
BOR: I Lund
FAMILJ: Dottern Sara 14, (som fäktar) och sonen Jacob 16 (som just börjat volleybollgymnasiet i Falköping)
TRÄNAR: Gympa, spinning, löpning, styrketräning, rullskidor, tennis, golf
ÖVRIGA INTRESSEN: Musik, film, teater, resa.

De senaste sjuttio åren har svensk högre utbildning genomgått en omvandling. Små elitlärosäten har utvecklats till massuniversitet. Var fjärde statsanställd arbetar inom högre utbildning. Den här enorma expansionen analyseras i en ny bok av Carl-Gustaf Andrén. Han är väl rustad att ta helhetsgreppet med sin bakgrund som student, professor, utredare, rektor och universitetskansler.

Sjuttio års perspektiv på högskolan

Med sina sjuttio år i högskolebranschen passar få bättre än Carl-Gustaf Andrén att skriva om den svenska högskolans utveckling efter 1940.

Carl-Gustaf Andrén har aldrig varit intresserad av att skriva memoarer. 91 år gammal vill han fortfarande påverka och då krävs mer än personliga minnen. Hans nya bok *Visioner, vägval och verkligheter. Svenska universitet och högskolor i utveckling efter 1940* innehåller egna observationer, men bygger i hög grad på forskning.

– Det har blivit många, roliga timmar på UB, där jag läst en mängd statliga utredningar, berättar han för LUM.

1941 VAR LUNDS UNIVERSITET ett litet lärosäte, ganska isolerat från omvärlden på grund av det pågående världskriget. Den unge Carl-Gustaf Andrén studerade teologi och hade på hela universitetet bara drygt 2.200 studiekamrater. Alla professorer undervisade och universitetsadministrationen sköttes av ett tjugotal personer.

– Det var en fantastisk tid på många sätt. Eftersom vi var så få så kom vi ju nära varandra, lärare och studenter. Och det hände faktiskt att nästan halva studentkåren var samlad vid ett och samma tillfälle, säger han.

I DAG HAR LUNDS UNIVERSITET 47.000 studenter och 7.000 anställda. Elitlärosätet har blivit ett massuniversitet och mönstret är detsamma för de andra sju lärosäten som fanns på 1940-talet. Dessutom har det tillkommit en rad nya högskolor.

Det är en bedrift att på relativt kort tid utbilda en stor andel av befolkningen och på många sätt har Sverige lyckats, menar Carl-Gustaf Andrén. Tonen i boken är saklig och andas en förståelse för den verklighet som politikerna haft att hantera.

Men – och här är han tydlig – allt har inte utvecklats lika väl. Samtidigt som både forskning och utbildning tillgodosetts när de tekniska och medicinska områdena byggts ut så har de humanistiska och samhällsvetenskapliga områdena urholkats trots viss kompensation de senaste åren.

Det är en urholkning som skett på flera nivåer. Andrén vänder sig inte minst mot fördelningen av utbildningsanslag som är en viktig del av inkomsterna för humaniora och samhällsvetenskap. Tilldelningen per student är betydligt mindre än för dem som studerar teknik-naturvetenskap-medicin. Andrén ifrågasätter inte att utbildningar kan vara olika dyra, men vänder sig mot att fördelningen baseras på närmare sextio år gamla schabloner som aldrig prövats mot utbildningarnas verkliga behov i dagens läge.

”Det har blivit många, roliga timmar på UB, där jag läst en mängd statliga utredningar.”

Undervisningen missgynnas också av systemet att låta pengar i första hand gå till administration, bibliotek, hyror etc – detta har Andrén visat i en egen utredning för några år sedan.

– Själva utbildningen får klara sig med vad som blir över av utbildningsanslagen! Det slår mot kvaliteten, resulterar i färre lärarledda lektioner etc. Man borde självklart först se till vilka behov utbildningen har, och sedan anpassa sådant som stödverksamhet och lokaler därefter.

De akademiska grundidéerna är närvarande i det mesta som skrivs och beslutas när det gäller högre utbildning genom åren, konstaterar Carl-Gustaf Andrén när han plöjt igenom utredningar, propositioner och beslut. Ingen ifrågasätter egentligen att forskning och utbildning bör ha en koppling och undervisningen bygga på vetenskaplig grund. Lika självklar och omhuldad är den akademiska principen om att fritt kunna välja vad man vill forska på och att fritt publicera sig.

– Men det är skillnad på vad som skrivs, och hur det blir i verkligheten, slår han fast. ▶

LUNDS UNIVERSITET 1941	LUNDS UNIVERSITET 2012
2.300 studenter	47.000 studenter
65 professorer och 50 docenter	750 professorer
20-tal administratörer	6.000 övriga forskare, lärare och TA-personal
SVERIGE 1940	**SVERIGE 2012**
11.000 studenter	357.000 studenter
300 professorer	73.400 anställda varav 11.000 doktorander
Åtta högre lärosäten	37 högre lärosäten

Redan på 1950-talet gjordes ett allvarligt misstag, menar han. Professorerna hann inte längre med att undervisa de stora mängderna nya studenter, och därför infördes en ny lärarkategori – universitetslektor.

– Misstaget var att man inte garanterade de nya lärarna forskningstid. Det har gjort stor skada, inte minst inom humaniora och samhällsvetenskap där utbildningsexpansionen i hög grad fick klaras med nya universitetslektorer.

STATSMAKTERNA HAR PÅ SENARE ÅR blivit tydligare med att högre utbildning kräver en forskningsanknytning. De nya högskolorna har t.ex. fått fasta forskningsresurser, vilket inte var självklart från början.

– Universitetslektorer förutsätts också forska, vid sidan om sitt utbildningsuppdrag, men i verkligheten fungerar det inte riktigt.

De direkta statsanslagen, fakultetsanslagen, har krympt. Allt mer forskning finansieras med externa medel som söks i konkurrens. Staten har satsat mycket nya pengar på forskning de senaste åren, men de har öronmärkts för "strategiska områden" inom framför allt medicin, teknik och naturvetenskap. Det har minskat utrymmet för nyfikenhetsforskning inom humaniora och samhällsvetenskap. Den akademiska friheten har därmed i realiteten blivit mindre, menar Carl-Gustaf Andrén.

Universiteten är i dag mer självständiga gentemot staten, men betydligt mer toppstyrda än tidigare, fortsätter han.

– Ska man främja det fria kunskapssökandet måste man få ner beslutsfattandet till de lägre nivåerna – visa förtroende för forskarna och lärarna.

Men, tillägger han, fakulteterna måste också bidra till att frigöra resurser, dels genom att våga avveckla vissa ämnen och kurser, dels underlätta och premiera arbete över gränser både inom lärosätet, mellan lärosäten och med övriga omvärlden.

HUR SER DÅ FRAMTIDEN UT? Carl-Gustaf Andrén är trots allt optimistisk. Han tror att Lunds universitet kommer att finnas kvar också om 150 år och kunna fira sitt 500-årsjubileum. Ska högre utbildning och forskning utvecklas krävs dock en storsatsning på utbildning framöver.

Generellt premieras forskning i dag framför utbildning. Det slår igenom i språkbruket; man talar om "undervisningsskyldighet" och "frihet att forska".

– Detta kan straffa sig fortare än vi anar, menar Andrén. Den digitala revolutionen och företeelser som MOOCs, gratis högskolekurser på nätet som erbjuds av allt fler högstatusuniversitet i USA, kan komma att radikalt förändra villkoren för dagens universitet.

CARL-GUSTAF ANDRÉN EFTERLYSER strategier för utbildning, liksom man i dag har för forskningen – och både på nationell och lokal nivå. Han vill också att det inrättas ett strategiskt forum, ett råd av kloka individer som inte ska representera särintressen i samhället utan utses i kraft av sina kunskaper. Denna församling ska sitta över lång tid, minst tio år, för att säkra kontinuiteten, slå vakt om de akademiska grundidéerna och långsiktiga visionerna och vara en "advisory group" för både statsmakter och lärosäten.

– Det behövs för att vi ska kunna hantera de utmaningar vi står inför.

TEXT: BRITTA COLLBERG
FOTO: GUNNAR MENANDER

FOTNOT: Se också en filmad intervju med Carl-Gustaf Andrén i LUM på nätet: www.lum.lu.se

> **"Ska man främja det fria kunskapssökandet måste man få ner beslutsfattandet till de lägre nivåerna och visa förtroende för forskarna och lärarna."**

CARL-GUSTAF ANDRÉN

Disputerade vid Lunds universitet 1957
Utnämnd till professor i praktisk teologi med kyrkorätt 1967
Lunds universitets rektor 1977–1980
Universitetskansler 1980–1987
Har haft en rad uppdrag inom olika statliga utredningar samt styrelser för organisationer och företag

listan.

Emma Sparr är professor i fysikalisk kemi och var en av deltagarna vid symposiet ”Kreativa miljöer” som hölls i början av september. Här listar hon det som hon anser krävs för en kreativ forskningsmiljö.

1 **VETENSKAPLIG STYRKA OCH MÅNGFALD.** Kreativitet triggas av att arbeta med människor som kan andra saker och har andra förmågor än en själv. Man ser saker på nya sätt, får andra perspektiv. Mångfald gäller också ålder, kön, nationalitet. I min egen forskningsmiljö är vi tjugo olika nationaliteter – det betyder mycket för vitaliteten och kreativiteten.

2 **GENEROSITET OCH ENGAGEMANG.** Om jag fick välja mellan att få x antal miljoner och jobba ensam någonstans, eller få hälften så mycket och arbeta i en vetenskapligt stark och väl fungerande miljö skulle jag tveklöst välja det senare. För att det sen ska bli kreativt måste människor också vara intresserade av vad andra gör, vara generösa och dela med sig av sin kunskap och vara öppna för samarbete.

3 **FRIHET.** Forskningen ska initieras av forskarna själva och inte bestämmas utifrån.

4 **ARBETSRO.** Forskarna måste få tid att ägna sig åt kärnuppgiften och inte begravas i andra ”måsten”, t.ex. administration.

5 **RIMLIG TRYGGHET.** Om man inte vet om man har pengar om ett halvår så vågar man nog inte gå nya vägar. Allt handlar dock inte om pengar – utan också om attityd. När forskning utvärderas bör man vid sidan av ren produktivitet också se till rörlighet – både ämnesmässigt och geografiskt – och risktagande, sådant som gör att det tar längre tid, men kanske ger mer utdelning på sikt.

BRITTA COLLBERG

Emma Sparr listar det som hon anser krävs för en kreativ forskningsmiljö.
FOTO: GUNNAR MENANDER

Snabb upptäckt av influensavirus kan förhindra pandemier

MEDICIN. Nu står snart den årliga influensasäsongen för dörren, och många av oss kommer att tillbringa några tröttsamma dagar i sängen med feber, värk och hosta. För dem som redan är svaga kan följderna bli betydligt värre. Och influensa är en sjukdom vi aldrig kan utrota.

– Vi kan däremot minska dess verkningar genom att lära oss hitta de farligaste virusen på ett tidigt stadium, säger Stefan Schwartz.

Han är professor i medicinsk mikrobiologi och har just det målet för sin forskning.

Stefan Schwartz forskning går ut på att hitta de farligaste influensavirusen så tidigt som möjligt . FOTO: GUNNAR MENANDER

Det finns faktiskt virussjukdomar som har utrotats, som smittkoppor och på många håll även polio och mässling. Skillnaden är dels att dessa virus bara infekterar människor, dels att influensaviruset är extremt föränderligt.

– Det ändrar sig ständigt genom mutationer eller genom att kombinera sig med någon annan typ av influensavirus. Influensa finns ju även hos fåglar, svin och hästar, så vi kan hela tiden råka ut för nya virustyper som utvecklats hos djur. Viruset bollas så att säga fram och tillbaka mellan arterna, förklarar Stefan Schwartz.

Olika influensavirus skiljer sig dock mycket när det gäller både spridningsförmåga och hur allvarlig sjukdom de ger upphov till. Det alla forskare och läkare fruktar är en så kallad pandemi, ett virus som likt spanska sjukan drar över världen som en prärie-

H1n1-virus. FOTO: SEBASTIAN KAULITZKI/SHUTTERSTOCK

INFLUENSA

Influensa är en infektionssjukdom orsakad av influensavirus. Den drabbar regelbundet människor, hästar, svin och fåglar över hela världen, och kan också periodvis dyka upp hos mink, valar, sälar, hundar och katter.

Ett normalt år dör omkring 200 personer i Sverige efter en influensa, ofta av lunginflammation som är en följd av sjukdomen. De allra flesta av dem som dör är över 75 år. Stora epideminer som hongkonginfluensan på 60-talet, ”asiaten” på 50-talet och spanska sjukan 1918–20 drabbar dock minst lika ofta yngre personer. Mellan 50 och 100 miljoner människor beräknas ha dött i spanska sjukan.

brand och lämnar miljoner döda efter sig. Har viruset en så kraftig infektionsförmåga går det knappast att undvika det – spanska sjukan drabbade till och med avlägsna öar i Stilla havet.

En av de viktigaste åtgärderna vid en eventuell pandemi är att utveckla ett vaccin så fort som möjligt. Idealet är att starta det arbetet så fort en ny farlig influensatyp upptäckts, utan att vänta tills rapporterna om dödsfall strömmat in från olika delar av världen. Stefan Schwartz forskning går ut på just detta: att redan i det allra första skedet kunna skilja på farliga och mindre farliga influensatyper.

VIRUS ÄR ETT SLAGS MELLANTING mellan levande och död materia, som inte kan föröka sig på egen hand. Virus måste alltid infektera levande celler, där de tar hjälp av cellens maskineri för att tillverka nya viruspartiklar.

– När viruset väl är inne i en cell binder det sig till några av cellens tusentals proteiner. Vi vill ta reda på vilka av våra proteiner det är som olika virus utnyttjar, förklarar Stefan Schwartz.

Forskargruppens hypotes är att det är skillnad mellan farliga och mindre farliga virus när det gäller vilka mänskliga proteiner de kopplar sig till. Därför jämför man nu ett influensavirus av den mildare typen med det virus som orsakade spanska sjukan. Detta har amerikanska forskare återuppväckt ur en kropp som begravdes i permafrosten i Alaska år 1918.

– Det pågår en stor diskussion om risken respektive värdet av att forska kring levande virus av en så farlig sort. Skulle det komma på avvägar kunde det ju utnyttjas för biologisk krigföring. Men vi använder inte hela levande virus utan bara en liten bit av virusets arvsmassa, så vår forskning är helt riskfri, understryker Stefan Schwartz.

HAN HAR GOTT HOPP om att det ska gå att med molekylärbiologiska metoder skilja ut de allra farligaste influensavirusen, de som kan orsaka en världsvid katastrof. En sådan kunskap skulle öka vår beredskap inför nya, världsomfattande epidemier med influensavirus.

INGELA BJÖRCK

Lundaupptäckt hjälper bin rädda sig själva

MIKROBIOLOGI. En forskargrupp vid Lunds universitet har upptäckt att bin har en hälsobringande bakterieflora i magen som skyddar dem. Genom att ge tillbaka mjölksyrebakterier till bina kan man stärka deras naturliga immunsystem och hjälpa dem att stå emot sjukdomar.

Under de senaste sex åren har bin drabbats av en mystisk massdöd runt om i världen, vilket är oroväckande eftersom omkring två tredjedelar av våra globala livsmedelstillgångar är beroende av grödor som pollineras av bin. Man tror att det är en blandning av bekämpningsmedel, parasiter, dålig näring och stress från storskalig pollinering som har försvagat binas immunsystem och gjort dem mottagliga för sjukdomar.

Produkten som har utvecklats vid Lunds universitet, SymBeeotic, är ett

FOTO: LEO SHOOT/SHUTTERSTOCK

naturligt tillskott som innehåller mjölksyrebakterier och kan ges som näring till bina före eller efter deras vinterdvala.

– Det här är den enda produkt som finns som kan stärka binas naturliga immunsystem så att de kan stå emot sjukdomar av olika slag, säger Tobias Olofsson, som har utvecklat produkten tillsammans med Alejandra Vasquez på Avdelningen för medicinsk mikrobiologi.

Erfarna konstruktörer beräknade hållfasthet fel

KONSTRUKTIONSTEKNIK. En slutsats av en ny undersökning är att konstruktörer gör mycket olika beräkningar av byggnaders hållfasthet. Med anledning av flera inträffade ras har doktorand Martin Fröderberg i konstruktionsteknik på LTH låtit testa 16 erfarna konstruktörer med en och samma uppgift. Fem av dem misslyckades enligt Fröderberg med uppgiften och fyra lämnade in beräkningar som lett till osäkra konstruktioner av betongpelare i en tänkt byggnad. De som räknat mest osäkert har ofta använt datorverktyg men inte lagt till de säkerhetsmarginaler, som manuella beräknare brukar lägga till.

Skogen klarar tiodubblad biogasutvinning

MILJÖ- OCH ENERGISYSTEM. Framställningen av biodrivmedel i Sverige kan i det närmaste tiodubblas utan att det uppstår miljökonflikter eller konkurrens med skogsbruket. En ökning från nuvarande tre till 25–30 terrawattimmar är möjlig och skulle i så fall räcka att ersätta en tredjedel av dagens förbrukning av bensin och diesel.

Detta slår Pål Börjesson fast i en rapport som kom i somras. Professorn i miljö- och energisystem vid LTH säger att det gäller att satsa på alla möjliga biodrivmedel, särskilt de som utnyttjar

FOTO: DARIUSH M/SHUTTERSTOCK

skogsråvara. Dock blir det inom överskådlig framtid svårt att få ekonomi i de stora anläggningar som behövs utan statliga stöd i början. Produktionspriset blir några kronor högre än för bensin och diesel.

En av tre svenskar kommer någon gång att få cancer. 5–10 procent av fallen orsakas av kända ärftliga genförändringar. FOTO: ARTENS/SHUTTERSTOCK

Cancergenetik i stark utveckling

MEDICIN. Med eldsjälar plus teknisk utveckling kan man komma långt på ganska kort tid. Det visar utvecklingen inom den cancergenetiska rådgivningen, nu en självklar del av sjukvården men för tjugo år sedan en ifrågasatt verksamhet.

De främsta eldsjälarna var professorn i onkologi Håkan Olsson och docenten i klinisk genetik Ulf Kristoffersson. Vid ett jubileumssymposium om cancergenetikens utveckling berättade Håkan Olsson om hur det var förr.

– Då tittade man inte ofta på en cancerpatients familjehistoria. Och om man alls gjorde det, så tittade man bara på de allra närmaste släktingarna, och bara på samma cancersjukdom.

Idag vet man mer: att hela släktträdet innehåller viktig information, och att olika cancerformer kan ha samma ärftliga grund. Det finns t.ex. en koppling mellan bröst- och äggstockscancer, liksom mellan kvinnlig underlivscancer och tjocktarmscancer.

Lund var näst först i landet med att ha en klinisk cancergenetisk mottagning. Dit kommer nu omkring 300 familjer eller enskilda varje år, både patienter med remiss och friska personer som misstänker cancer i släkten. Utredningen innebär att man ritar upp ett släktträd med uppgifter om vilka släktingar som haft cancer, bedömer risken för den enskilda personen och, om det är befogat, gör ett gentest.

Om utredningen visar på en genförändring med ökad cancerrisk, så kan följden bli förebyggande åtgärder som täta kontroller eller operationer där bröst eller äggstockar tas bort. Det var klart omstridda idéer för tjugo år sedan.

– Många läkare tyckte vi överdrev när vi rekommenderade vissa kvinnor att gå på täta kontroller, sa Ulf Kristoffersson.

– För att inte tala om förebyggande operationer... Jag blev nästan utbuad en gång när jag talade för att ta bort äggstockarna på unga kvinnor med hög ärftlig risk för äggstockscancer. Men idag vet man att det ger ett effektivt skydd mot ärftlig cancer att ta bort de organ där cancern uppstår – även om det är en balansgång att å andra sidan inte göra operationerna för tidigt.

MER ÄN 100 FÖRÄNDRADE GENER som kan orsaka cancer har identifierats idag. Mest kända är de två bröstcancergener som hittades redan på 1990-talet, men det finns också gener som kan orsaka exempelvis ärftlig tjock- och ändtarmscancer, malignt melanom och prostatacancer. Det finns också varianter där flera gener, som var för sig ger liten påverkan på risken att få cancer, sammantaget kan vara viktiga för att ge en ökad (eller minskad) cancerrisk.

Från cancerområdet håller den genetiska rådgivningen på att föras vidare även till andra områden. Genetiska kliniken har tillsammans med hjärtläkarna vid SUS en rådgivning om den ärftliga bakgrunden till så kallad plötslig död i hjärtsjukdomar. En verksamhet inriktad på tidiga demenssjukdomar håller också på att diskuteras.

SYMPOSIET HANDLADE OM både historiken, dagsläget och den framtida verksamheten på området. Borde gentesterna centraliseras till ett enda stort och effektivt labb för hela Europa, eller kommer utrustningen att bli så billig att det kan stå en apparat på varje klinik? Vem ska i så fall tolka resultaten av alla dessa gentester – ska allmänläkarna lära sig mer om klinisk genetik, eller borde det också finnas genetikspecialister ute på varje klinik? Här var frågorna var fler än svaren, som kanske kommer först vid nästa 20-årsjubileum.

INGELA BJÖRCK

CANCERGENETIK

Mer än var tredje person som lever i Sverige idag kommer att få en cancerdiagnos under sin livstid. 5–10 procent av alla cancerfall orsakas av kända ärftliga genförändringar. Andra, ännu inte helt kartlagda ärftliga genförändringar anses stå för ytterligare en fjärdedel av all cancer.

Seniora forskare ger ny dimension på äldreforskning

ÄLDREFORSKNING. – Vi vill använda oss av kunskaperna hos personer som länge arbetat med vård och omsorg om sjuka äldre, och nu själva är äldre. Att inte ta vara på dessa kunskaper vore ett stort slöseri!

Det sa professor emerita Bodil Jönsson vid starten av projektet Uppdrag Kunskap, där tjugo seniorer ska genomföra varsitt vetenskapligt arbete.

För projektet står Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) samt Vårdalinstitutet och dess föreståndare, lundaprofessorn Gerd Ahlström. I början av september träffade deltagarna för första gången dels varandra, dels Bodil Jönsson och Gerd Ahlström. Mötet var fyllt av engagemang och positiva känslor.

– Jag tror aldrig jag har varit i en grupp med så mycket samlad yrkeserfarenhet. Eftersom vi är pensionärer kan vi också lyssna på varandra utan att behöva ta hänsyn till prestige och positioner, sa den f.d. konsulten Irene Hedfors från Ljungby.

BRITTA STENSTAM, pensionerad cancerläkare, var också positiv.

– Jag tror att väldigt många av oss seniorer känner att vi vill ge vidare något av den kunskap vi tillägnat oss under ett långt yrkesliv. Man kan ju inte spela golf på heltid!

Och Göran Maatz, f.d. sjukvårdsdirektör från Nyköping, höll med:

– Nu har vi chansen att fördjupa oss i sådant vi inte riktigt hann med förut. När jag träffar gamla kollegor kommer vi inte sällan in i väldigt intressanta diskussioner och undrar varför vi inte tog upp dessa frågor på jobbet...

Tanken är att de tjugo deltagarna fram till maj ska genomföra varsitt arbete, med akademiskt stöd från de två lundaprofessorerna. Arbetena har anknytning till de områden deltagarna arbetat med tidigare. Irene Hedfors vill till exempel följa upp de utvecklingsarbeten som gjorts av ett antal landstingschefer i en utbildning hon ansvarat för. Har det blivit något av utvecklingsidéerna, och om inte, vad är det som bromsat dem?

BRITTA STENSTAM VILL FUNDERA PÅ hur man som cancerläkare kan sluta ge behandling som man inte tror på.

– Vi uppskjuter gärna steget över till den palliativa vården, vården i livets slutskede. Även om vi vet att det egentligen inte finns någon möjlighet kvar att behandla sjukdomen, så föreslår vi ofta ändå en strålnings- eller cellgiftsomgång till, sa hon.

Lillemor Husberg har varit arkitekt och ansvarig för det uppskattade äldreboendet Vigs ängar i Köpingebro, som bygger på antroposofiska idéer om miljöns betydelse för utveckling och välbefinnande. Vigs ängar har fått mängder med studiebesök, men Lillemor Husberg vill nu se hur dess grundtankar kan förmedlas även utan besök på platsen.

SVEN-ERIK HENRIKSSON, som varit utvecklingsledare vid Västmanlands kommuner och landsting, vill fördjupa sig i de existentiella frågor som vården fortfarande har svårt att tackla.

– När man möter en patient som säger att den inte vill leva längre, så flyr man ofta från frågan genom att ta fram en kopp kaffe... menar han.

Projektet Uppdrag Kunskap ingår i SKLs satsning "Bättre liv för sjuka äldre". Bodil Jönsson, som kommit med idén till projektet, är övertygad om att resultaten kommer att bli spännande och användbara.

– Att deltagarna är seniorer ger en ny dimension. Du kan ha arbetat ett helt liv med äldre, men när du själv blir gammal får du ändå en djupare förståelse, menar hon.

GERD AHLSTRÖM HOPPAS också på ett intressant material om ett år, när projektet avslutas.

– Det kan komma fram viktiga forskningsidéer som annars aldrig skulle formulerats på just detta sätt. Projektet kan också bidra till att minska "ålderismen" – den negativa synen på äldre – genom att visa att äldre kan bidra till viktig vetenskaplig kunskap.

TEXT & FOTO: INGELA BJÖRCK

Professor emerita Bodil Jönsson har startat projektet Uppdrag Kunskap i Sveriges Kommuner och Landstings satsning "Bättre liv för sjuka äldre".

Konferens tar upp kampen mot sämre läsförståelse bland unga

LITTERATURVETENSKAP. Unga svenskar, särskilt killar, läser allt mindre och förstår heller inte lika bra vad de läser. Men nu ska svenskläraren fortbildas och kulturprojekt dras igång för att få fart på ungas läsande. "Unga läsare i Norden" är temat för en konferens som Statens kulturråd arrangerar vid Lunds universitet i slutet av oktober.

Unga svenskars läsförståelse blir allt sämre. Flickor klarar sig dock i regel bättre än pojkar.
FOTO: BIKERIDERLONDON/SHUTTERSTOCK

En av talarna är Ann Steiner, lundaforskare och lärare i litteraturvetenskap med inriktning på barnlitteratur. Hon har också deltagit i utredningen "Läsandets kultur" som ligger bakom utbildningsdepartementets satsning på lärarfortbildning.

Nästan var femte ung kille klarar inte av att föra abstrakta resonemang efter att ha läst en längre text, berättar hon.

– Själva läskunnigheten är bra i Sverige, men förmågan att förstå texten är sämre. De här ungdomarna kan inte ta till sig längre textsjok, plocka ut det viktigaste och föra abstrakta resonemang kring texten.

DET BLIR ETT PROBLEM när de ska läsa vidare på universitetet och begränsar också deras möjlighet att delta i samhället som demokratiska medborgare.

– Vi får ett samhälle sprängfullt av information, men med för lite fördjupning och analys.

Förmågan att förstå en text på djupet övas upp genom att läsa mycket, men att bara läsa instruktioner eller faktatexter på nätet räcker inte. Det är viktigt att läsa långa sammanhållna texter som t.ex. skönlitteratur för att få tillräckliga textvolymer. Däremot spelar det inte så stor roll vad man läser.

– All läsning är god läsning. Det gäller att skapa läslust, för då orkar man läsa mycket text.

Varför har då läsförmågan sjunkit? En vanföreställning är att det skulle bero på stor invandring, säger Ann Steiner.

– Många andra kulturer värnar tvärtom mer om läsande än vi gör i Sverige.

Troligen är det flera faktorer som bidrar till den sämre läsförmågan, fortsätter hon, som att läsning inte prioriteras inte i skolan och heller inte i lärarutbildningen på samma sätt som tidigare.

– Ett av mina egna barn har fått läsa fyra skönlitterära böcker på sex år i skolan. Det är skrämmande lite.

LÄRARNA MÅSTE OCKSÅ ha rätt utbildning. Det duger inte att sticka samma böcker som de själva läste som unga, i händerna på dagens skolungdomar. Ungas datoranvändning påverkar också läsförmågan. Flickor bloggar och är på sociala medier, medan pojkar spelar online-spel som i första hand är visuella och inte bygger på text.

– Tiden framför datorn konkurrerar ut tiden för läsning, menar Ann Steiner.

Läsning har högre status bland tjejer och det finns många serier där de erbjuds att stiga in i en hel värld. Däremot ges det nästan inte ut någon ny skönlitteratur för 15-åriga killar, bortsett från fantasy.

DET LAND MAN I SVERIGE nu sneglar närmast på för att få inspiration är Finland, där skolan har en högre status. Läsfrämjande projekt är annars inte nytt i Sverige. Just nu finansierar exempelvis Kulturrådet ett projekt som heter "Läs för mig, pappa", som uppmuntrar pappor att vara förebilder för sina söner både genom att läsa högt för dem och att själva läsa skönlitteratur.

GISELA LINDBERG

Konferensen "Unga läsare i Norden – ett nordiskt perspektiv" hålls 24–25 oktober i Lund. Arrangör är Statens kulturråd i samarbete med Lunds universitet. Kulturministern Lena Adelsohn Liljeroth kommer att delta i konferensen.

Islamologen Johan Cato.

Svartvit syn på muslimer bakom ökad islamofobi

TEOLOGI. Islamofobi, antisemitism och kristofobi – muslimer, judar och kristna väcker rädsla och avsky i olika läger. I Malmö vittnar unga muslimer om en utspridd vardagsrasism. De olika trosfobierna tas upp i en föreläsningsserie på CTR i höst. Islamologen Johan Cato ger sin syn på den växande islamofobin.

– Genomför t.ex. Al-Qaida ett terrordåd måste muslimer i Sverige ta avstånd från det trots att de inte har med det att göra, lika lite som att vi kristna har ansvar för Breiviks illdåd. Det händer inte på samma sätt med någon annan religion.

Islam är den andra största religionen i Sverige idag, med olika slags församlingar etablerade över hela landet. Man tror att det finns runt 450.000 svenska muslimer.

– Det finns så lite kunskap, men så mycket fördomar. I Sverige är muslimer en mycket heterogen grupp, vi har flera av de större inriktningarna i landet, men i riksdagen skiljer man inte ens på de två största grupperna, sunniter och shia.

Forskare och journalister har med hjälp av riggade ansökningar visat att personer med muslimska efternamn diskrimineras när de söker jobb och bostäder. I Jonas Otterbecks studie "Samtidsislam: Unga muslimer i Malmö och Köpenhamn" berättar ungdomar om upprepade trakasserier. Detta även när de inte bär sjal eller andra kännetecken på att de är muslimer. För kvinnor med sjal/hijab i Malmö har det gått så långt att många av dem drar sig för att åka in till centrum av rädsla för påhopp.

ÄNDÅ ÄR ORDET ISLAMOFOBI relativt nytt, 1997 är första gången det dyker i Sverige. Johan Cato har i sin avhandling "När islam blev svenskt: Föreställningar om islam och muslimer i svensk offentlig politik 1975–2010" undersökt hur muslimer och islam beskrivs av riksdagsmän och tjänstemän i riksdagen mellan 1975 och 2010, alltså före Sverigedemokraternas intåg. Och tonen hårdnar med tiden – både i och utanför riksdagshuset. Muslimsk invandring börjar omtalas som ett möjligt hot strax före 90-talet i riksdagen.

– Fram tills då hade riksdagen diskuterat praktiska frågor som skolundervisning och religiös slakt, nu svänger det. Under 90-talet handlar det mycket om muslimska friskolor och senare om värderingsfrågor, islamism, moderata muslimer och islamofobi.

Utgångspunkten i riksdagen är hela tiden att muslimer är en homogen grupp, och mycket annorlunda oss andra. I riksdagen efterlystes ett tag en blågul "god" islam – i motsats till "ond" islam som skulle vara våldsam, ojämställd och radikal islam.

– Det finns en bild i riksdagen av att muslimer skulle vara det rakt motsatta till västerlänningar. Politikerna skapar sin bild av en idealislam – måttfull, jämställd, sekulär. Muslimer ska gå en ljummen medelväg, antingen är man perfekt blågul muslim eller så är man patriarkal, våldsam och stöttar terror. Det borde finnas fler bilder, fler nyanser.

JOHAN CATO MENAR att när man talar om islam och muslimer så hänvisas allt till religionen. Det tas ingen hänsyn till vilken del av världen man har sina rötter i, vilket arbete man har, var man bor, om man är högutbildad eller hemmafru. Alla muslimer buntas ihop trots att de har olika trosuppfattningar och olika sätt att praktisera sin tro. Eller inte praktisera den alls.

En rad enkäter i Sverige visar att kvinnor, stadsbor, högutbildade och yngre personer är mer positivt inställda till muslimer och islam än motsatsen. Högre betyg och mer kontakt med muslimer hänger också samman med en mer positiv hållning. Låg utbildning och högerpopulistiska åsikter hänger samman med mer islamfientliga attityder. I Europa har gränserna för vad man kan säga om islam i politiken flyttats fram.

– Det kan vara grova saker som man aldrig skulle kunna säga om en annan grupp. Jag vill att de som kommer och lyssnar på mig ska gå därifrån och fundera på hur olika muslimer är. Det handlar inte om islam, utan islamer!

TEXT & FOTO: JENNY LOFTRUP

FEARING THE OTHER

Föreläsningsserien "Fearing the Other" är öppen för alla och ordnas av masterprogrammet Religious Roots of Europe på Centrum för teologi och religionsvetenskap. Jesper Svartvik höll första föreläsningen "Judephobia: Is Anti-Judaism at the Heart of Western Culture?". Kommande föreläsningar är: 15 oktober, Rupert Shortt, "Christianophobia: How the Global Oppression of Christians is Being Ignored", och 20 november, Johan Cato, "Islamophobia: The Swedish Political Construction of a Contested Concept".

Det tog tolv års arbete på ledig tid, men nu är Carolina Ignell äntligen klar med sin doktorsavhandling.

Doktor mot alla odds

Oddsen var väl inte de bästa men Carolina Ignell brukar avsluta det hon påbörjat. I tolv år forskade hon på kvartstid vid sidan om familj och lärarjobb. Nu har hon äntligen sin doktorsexamen i litteraturvetenskap.

– Det har varit en lång, ensam och samtidigt berikande resa, säger Carolina Ignell som skrivit den första svenska avhandlingen om den sydafrikanske Nobelpristagaren J.M. Coetzee.

”Det har haft ett pris att inte ta del av det sociala livet på institutionen och ingå i den större forskargemenskapen, men jag var tvungen att välja för att hinna med.”

LUM träffar Carolina Ignell på arbetsplatsen Bergagymnasiet i Eslöv. Här har hon jobbat som lärare i svenska och engelska sedan 1999.

– Det bästa med att arbeta med ungdomar är att man hela tiden blir påmind om att livet är fullt av möjligheter, säger hon.

Ändå var det inte ett liv som gymnasielärare utan som forskare som hägrade från början. Carolina Ignell studerade i Lund och så fort hon fått lukta på litteraturvetenskapen visste hon att hon ville doktorera.

– Jag älskar att läsa och tyckte det var lyxigt att romaner kunde vara kurslitteratur. Möjligheten att få analysera och inte minst skriva om litteratur lockade mig.

ENTUSIASMEN SMITTADE av sig på Bergagymnasiets dåvarande rektor Berny Thomsner. När Carolina Ignell 2001 bad att få doktorera på deltid, så sa han ja. Hon skulle få behålla sin fulla lärarlön och vara ledig från jobbet en dag i veckan. Men innan hon blev deltidsforskare i Eslöv fick hon en rivstart på heltid på andra sidan Atlanten. Hennes man är biolog och skulle göra en post doc på Yale i USA. Carolina Ignell fick som äkta hälft chansen att studera gratis vid detta toppuniversitet. En stor upplevelse, berättar hon, inte minst tack vare en av lärarna, poeten Elizabeth Alexander, känd för sin medverkan vid presidentinstallationen av Barack Obama.

Parallellt med Yale-kurserna läste Carolina Ignell in första året på forskarutbildningen i Lund på distans. Möjligheten att så här i inledningen av forskarstudierna få gå på djupet och koncentrera sig var viktig, för sedan dess har forskningen varit bara en av många bollar som hon haft i luften. 2003 och 2005 födde hon barn – då blev det inget av med forskningen – och därtill har hon alltså hela tiden med engagemang skött sitt lärarjobb. För många skulle det ha varit svårt att hålla fokus, men Carolina Ignell har älskat forskningen också, det har hjälpt henne med disciplinen.

– Jag var kvällsmänniska, men blev en morgonmänniska. Varje helgmorgon de senaste två åren, mellan klockan sex och tio, har jag ägnat åt forskningen. Det är otroligt vad mycket man får gjort den tiden på dygnet, konstaterar hon.

HON HAR JOBBAT HEMIFRÅN för att hålla ihop sitt liv – gått på bara ett fåtal doktorandseminarier och främst besökt institutionen i Lund för möten med handledaren Claes-Göran Holmberg.

– Det har haft ett pris att inte ta del av det sociala livet på institutionen och ingå i den större forskargemenskapen, men jag var tvungen att välja för att hinna med.

Under alla år har familj och släkt backat upp henne. Förra sommaren tog maken med barnen på semester medan Carolina Ignell stannade hemma och arbetade med avhandlingen.

De senaste två åren har arbetet gått in i en mer intensiv fas. Då har hon också haft mer kontakt med forskarkollegerna i Lund och fått stöd och inspiration att komma vidare och skriva klart avhandlingen.

FORSKNINGEN HAR BEFRUKTAT hennes arbete som lärare, allra mest genom att hon förstått skrivprocessens betydelse – möjligheten att skriva sig fram till större klarhet.

Hon arbetar med formativ bedömning och bedömer elevernas prestationer under arbetets gång. I stort sett alla skrivuppgifter som hon ger till sina elever ska de ▶

Skrev avhandling om J.M.Coetzee

Carolina Ignells avhandling heter ”Du och jag men inte vi. Om omöjliga möten och deras orsaker i J.M.Coetzees fiktion”.

Varför valde du att doktorera på J.M. Coetzees romaner?
– För att han provocerar sina läsare – det gillar jag! Hans texter drar in mig, tvingar mig att bli delaktig i huvudpersonens etiska problem – det gör hans romaner allmängiltiga.

Du har ett postkolonialt perspektiv. Hur yttrar det sig hos Coetzee?
– Han visar att ett riktigt möte inte kan äga rum mellan före detta härskare och förtryckta, i hans fall de vita och svarta i Sydafrika. Man kan inte på allvar möta dem som är eller har varit i underläge.

Andra sydafrikanska författare som Nadine Gordimer har gett röst åt de förtryckta, men det gör inte Coetzee?
– Nej, han kan inte föra deras talan, menar han, och försöker sig heller inte på det, det vore förmätet. Man inte kan bära vittnesbörd om något annat än sin egen upplevelse, är hans hållning. Själva språket är besudlat och härskarnas språk kan inte användas för att beskriva de förtrycktas erfarenhet. Den postkoloniala situationen är på så sätt omöjlig, den väcker skam och skuld.

Carolina Ignell har jobbat som lärare i svenska och engelska på Bergagymnasiet i Eslöv sedan 1999.

genomföra två gånger efter att ha fått feedback från henne.

– Jag säger aldrig att de gjort fel, men ger dem nya vinklar och visar på problem. Genom att de sedan skriver om och om igen löser de problemen själva.

CAROLINA IGNELL ÄR MÅN om att ge struktur och förklara vilka regler som gäller. När gymnasieeleverna gör sitt större projektarbete handleder hon dem i princip varje vecka.

– Det är väldigt olikt min egen forskarutbildning. Jag har haft extremt stor frihet, men är å andra sidan mycket självgående.

På frågan om hon tappat sugen någon gång blir svaret: Ja, absolut. Samtidigt har det aldrig föresvävat henne att avhandlingen inte skulle bli färdig. Hon är en "doer", uthållig och målinriktad.

Numera förekommer inte externfinansierade doktorander inom litteraturvetenskap. Carolina Ignell hoppas dock att regeringens ambition att satsa på lektorstjänster i gymnasieskolan ska innebära att fler lärare också i svenska och engelska får chans att forskarutbilda sig.

NÄR HON BÖRJADE FORSKA var hon övertygad om att universitetet var hennes arena, men hon är inte lika säker längre. Hon är redan programansvarig på Bergaskolans ekonomiprogram och kan tänka sig att arbeta ännu mer med skolutveckling framöver. Och ja, det är nog till och med roligare än att forska.

– Men – världen ligger öppen. Och vad det blir till slut vet jag inte.

TEXT: BRITTA COLLBERG
FOTO: GUNNAR MENANDER

LUNDS UNIVERSITET
Medicinska fakulteten

Avdelningen för Logopedi, Foniatri och Audiologi,
Institutionen för Kliniska Vetenskaper Lund

GRATIS HÖRSELUNDERSÖKNING

Möjlighet finns nu att under följande datum få sin hörsel kontrollerad kostnadsfritt. Det sker under perioden november-januari.

Hörselundersökningen utförs av studenter på audiologiutbildningen vid Lunds universitet, under handledning av legitimerade audionomer. Undersökningen sker i lokaler på Universitetssjukhuset i Lund, Lasarettsgatan 19. Om en hörselnedsättning skulle upptäckas som kräver vidare utredning kommer du att remitteras.

För tidbokning vänligen kontakta oss på horselprov@med.lu.se

Hälsningar

Lucas Holm och Tobias Kastberg
Leg. Audionomer/amanuenser på Audiologiutbildningen Lunds universitet

Charlotte Brogren, generaldirektör för Vinnova tycker till om vikten av en ökad ömsesidig samverkan mellan universiteten och samhället i övrigt.

– Samverkan inverkar positivt på den vetenskapliga kvaliteten

Den globala konkurrensen om forskningsinvesteringar ökar. Stora företag lägger en allt större andel av sina investeringar i forskning och utveckling i tillväxtländer som Kina och Indien. Flera länder i vår omvärld har också antagit ambitiösa innovationsstrategier, där en nära samverkan mellan statliga forskningsinstitutioner och näringslivet ingår som en självklar del.

Detta är något som vi i Sverige behöver förhålla oss till. Om vi inte kan erbjuda attraktiva innovationsmiljöer riskerar vi på sikt att förlora kunskapsintensiv verksamhet som är viktigt för landet. I en genomlysning av den svenska innovationspolitiken har OECD också betonat att Sverige behöver utveckla samarbeten mellan akademi, offentlig verksamhet och näringsliv.

Det pågår redan ett omfattande arbete på landets lärosäten för att utveckla den så kallade tredje uppgiften. Det är positivt, men mer återstår att göra.

VINNOVA HAR FÅTT I UPPDRAG av regeringen att stödja lärosätenas samverkan med det omgivande samhället och att leda arbetet att ta fram metoder och kriterier för bedömning av kvaliteten i samverkan. Det är ett arbete som vi gör tillsammans med ledningarna för Sveriges universitet och högskolor och som vi nu befinner oss mitt uppe i.

Det är avgörande att vi lyckas, eftersom det finns stora behov i samhället utanför akademin att ta del av den kunskap som produceras vid universiteten, men också för att lärosätena ska kunna utvecklas och stärka sin attraktionskraft. Jag upplever att det finns ett stort engagemang hos landets högskolor och universitet för att hitta kriterier och metoder som är relevanta och som fungerar.

Det är här viktigt att understryka att samverkan inte handlar om en enkelriktad process, där akademin lämnar över forskningsresultat som företag sedan kommersialiserar. Processen är betydligt mer komplex och ömsesidig. De främsta effekterna för företagen handlar om att utveckla kompetens inom nya områden, genom rekrytering av personal med forskningsbakgrund inom relevanta områden och genom att få tillgång till forskarnas nätverk.

AKADEMIN FÅR Å SIN SIDA tillgång till intressanta problem och signaler om vilka frågor som är på väg att bli viktiga. Studier visar att samverkan, tvärtemot hur det ibland framställs, har en positiv inverkan på den vetenskapliga kvaliteten. Även grundforskningen behöver impulser från samhälls- och teknikutveckling. Ett ökat utbyte bidrar dessutom till att lärosätena blir mer internationellt attraktiva för studenter och forskare.

> ”Även grundforskningen behöver impulser från samhälls- och teknikutveckling. Ett ökat utbyte bidrar dessutom till att lärosätena blir mer internationellt attraktiva.”

Universiteteten ska vara platser för alla möjliga slags varianter av forskning. De kan fungera som mötesplatser för kunskap från olika håll som kan kombineras på oförutsedda sätt. Både nyfikenhetsdriven och behovsmotiverad forskning behövs.

Utöver insatser för att stödja lärosätena i deras samverkan har VINNOVA också program som mer direkt kopplar ihop olika aktörer inom innovationssystemet. Den stora och långsiktiga satsning på strategiska innovationsområden som vi har inlett innebär en kraftsamling på områden som är viktiga för Sverige genom bransch- och kompetensöverskridande samverkan mellan näringsliv, akademisk forskning och offentlig sektor.

CHARLOTTE BROGREN
GENERALDIREKTÖR, VINNOVA

REDAKTÖR: INGELA BJÖRCK

Björn Larsson, professor i franska.

Går frihet ihop med en universitetstjänst?

– Ja, genom att vi har ”förtroendetid” så att vi kan arbeta intensivt vissa perioder och i gengäld göra annat en period. Frihet under ansvar tror jag är värdefull inte bara för de anställda utan också för arbetsgivaren. Det talas ofta för mycket om lönefrågor och för lite om den frihet som betyder så mycket för kreativitet och välmående.

– ”Min frihet” är en blandning av självbiografi och intellektuell essä som först skrevs på franska. Den har sedan också kommit ut i Italien, där den blivit något av en kultbok och sålt 25.000 ex vid det här laget.

– Även reaktionen i Sverige verkar positiv, och jag deltog bland annat i LUs monter vid Bokmässan. Så den svenska publiken är kanske mer öppen än vad mitt förlag trodde till en bok som denna, som tar sig friheter med gängse genrer.

BJÖRN LARSSON
Min frihet
(Norstedts)

Tillväxtens dilemma

Att svära i kyrkan.
24 röster om evig tillväxt
på en ändlig planet
(Pärspektiv förlag)

Samhället är uppbyggt kring en ständig expansion, men en evig tillväxt är omöjlig av miljöskäl. När ekonomin krymper hotas inte bara välfärden utan den sociala stabiliteten, demokratin och freden. Om detta skriver forskare, författare, miljöaktivister och politiker i denna antologi, där tre av skribenterna kommer från Lunds universitet.

KG Hammar, gästprofessor emeritus, skriver om den inre tillväxt som kan göra det möjligt att säga nej till den ekonomiska tillväxten. En andlig tillväxt som ger utrymme för allt levande är inte bara ett överlevnadsperspektiv utan det verkliga livsperspektivet, menar han.

”Den vite konsumentens börda” heter bidraget från professorn i humanekologi Alf Hornborg. Titeln syftar på att västvärlden, enligt somliga, borde fortsätta konsumera för att vara solidariska med de fattiga som producerar våra varor. Enligt Hornborg är det tvärtom bara genom att sänka överflödskonsumtionen i USA och Europa som planeten kan räddas från förödande förändringar.

Anne Jerneck, docent på Lucsus, skriver i sin text om ämnet hållbarhetsvetenskap. Dess uttalat värderande utgångspunkt är att forskningen ska bidra till en hållbar samhällsutveckling och vara både problemlösande och kritiskt granskande.

LOUISE BRINGSELIUS
Organisera oberoende granskning
(Studentlitteratur)

Allt större offentliga resurser ägnas numera åt granskning i form av tillsyn, utvärdering, revision, ackreditering, ranking m.m. Då blir det viktigt också att granskarna granskas, både av medborgarna och forskningen. Denna bok handlar om Riksrevisionen, vars delvis konfliktfyllda utveckling ger viktiga kunskaper om organisationer, kultur och ledarskap på området.

STIG LINDE, KERSTIN SVENSSON
Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter
(Liber)

Antologin handlar om sociala organisationer som skolor, sjukhus, socialförvaltningar och äldreomsorg. Är det vetenskaplig kunskap, moraliska bedömningar eller andra faktorer som styr besluten inom dessa organisationer? Hur går förändring till i sociala organisationer, och påverkas den av organisatoriska modetrender? Det är frågor som tas upp av författarna, som i de flesta fall hör hemma vid Socialhögskolan.

13 OKTOBER Föreläsning. Operaimprovisation! Vad är det? Sara Wilén, operasångerska och doktorand i konstnärlig forskning, demonstrerar och talar om operaimprovisation. Vid hennes sida finns pianisten Conny Antonov. Kl 15.00–16.00 i Kapellsalen, Palaestra, Lund. Info: nils.rosengren@odeum.lu.se

13 OKTOBER SASNET – konsert med indisk musik, sång och dans. Kl 19.00–21.00 på Sagohuset, Revingegatan 8, Lund. Info lars.eklund@sasnet.lu.se

15–18 OKTOBER Kurs om digitala bilder i sjukvården. ”Från motiv till bildarkiv – matnyttigt om digitala bilder i sjukvården” är en fyradagarskurs som vänder sig till personer som i sin vardag arbetar med medicinska digitala bilder. Kl 9.00–16.00 Health Sciences Centre i Lund. Info: www.med.lu.se/klinvetlund/utbildning/uppdragsutbildningar, Tomas.Kirkhorn@med.lu.se

15 OKTOBER Lunds pensionärsuniversitet arrangerar föreläsning. Professorn i ekologi vid SLU, Alnarp, Urban Emanuelsson: **”Centrum för biologisk mångfald (CBM) 1995–2013. Vad har vi åstadkommit, vart är vi på väg?”** Urban Emanuelsson har varit föreståndare för CBM sedan starten 1995. Kl 14.00 i Pingstkyrkans stora sal, Stora Södergatan 25, Lund. Info hans.modig2@comhem.se

15 OKTOBER Seminarium: Dialog som verktyg för konflikthantering. Info: www.ced.lu.se/seminariekurs.aspx eller gun.wellbo@ced.lu.se. Anmälan ced@ced.lu.se

15 OKTOBER Lunds filosoficirkel. Per Wirtén, **”Genom att ta ställning förvandlar man sig från att vara människa till att bli mänsklig. En tingstensk strategi för vår tid….”** Kl 19.30–21.00 i Palaestra, Lund.

17 OKTOBER Symposium. Ljudmiljöcentrum vid Lunds universitet arrangerar ett tvärvetenskapligt symposium om vård, läkedom och ljud: **Care for Sound – An interdisciplinary symposium on sound environment healing and healthcare.** Info: www.ljudcentrum.lu.se Anmälan och övrig info: projektledare@ljudcentrum.lu.se

22 OKTOBER Lunds filosoficirkel. Andreas Bergh: **”Vart leder vägen kantad av goda föresatser?”**. Kl 19.30–21.00 Palaestra, Lund.

23 OKTOBER FEKIS: Pedagogiska verktyg i entreprenörsutbildningar. Info och anmälan: www.delegia.com/app/attendee/default.asp?pageId=28125&TemplateId=10720&MenuItemId=22774 och charlina.lundvald@fek.lu.se

29 OKTOBER Lunds pensionärsuniversitet. Professorn i civilrätt Ann Numhauser-Henning: **”Äldrerätt – ett svar på framtidens generationsmotsättningar?”**. Kl 14.00–16.30 i Pingstkyrkans stora sal, Stora Södergatan 25, Lund. Info: hans.modig2@comhem.se

29 OKTOBER Lunds filosoficirkel. Michael Schoenhals, **”Tre eller fyra kastanjer till frukost? Vad Zhuangzi kan lära oss och andra apor om framtiden som inte längre spelar någon roll”**. Kl 19.30–21.00 i Palaestra, Lund.

31 OKTOBER Teater. De 9 affekterna – en fusion mellan teater och vetenskap. De 9 affekterna, en programserie om vår inre värld. Vad är det att vara människa? Var är den moderna människan på väg när vi skärmar av oss från den fysiska mötet där affekterna har sin mening? Kl 19.00–21.00 Lilla Teatern, Lund. Info: magnus.gudmundsson@wts.lu.se

Vinnova informerar om Horizon 2020

EU-SATSNING. Den 22 oktober kommer Vinnova till Lund och Kårhuset på LTH för att informera om EU:s nya ramprogram Horizon 2020. Informationen vänder sig till dem som vill få en överblick av möjligheterna inom programmet.

Horizon 2020 startar i januari och de första utlysningarna väntas i mitten på december. Ramprogrammet innebär en kraftfull satsning på utbildning, forskning och innovation. Den ekonomiska krisen i delar av Europa gör dock att programmet kan komma att bantas ner redan nästa budgetår. I ett pressmeddelande protesterar de forskningstunga europeiska universiteten inom nätverket LERU – där Lund ingår – mot detta.

LERU har tidigare gjort flera inspel inför det nya ramprogrammet. I en ny sammanställning redovisar forskare inom humaniora och samhällsvetenskap vad de anser att EU behöver satsa mer på för att kunna ta sig an framtidens samhällsutmaningar.

Läs hela rapporten ”The future of SSH in Europe: collected LERU papers on the SSH research agenda” (september 2013): www.leru.org

”Leder rör oss alla” är temat för Forskningens dag. FOTO: ONESMALLSQUARE / SHUTTERSTOCK

Forskningens Dag om ledsjukdomar

MEDICIN. Det är inte bara gamla människor som har bekymmer med värk i lederna – även många unga har leder som smärtar, är stela och till bekymmer i det dagliga livet. Ledsjukdomar är också en vanlig orsak till sjukskrivningar, och blir därför dyra för samhället.

Om dessa sjukdomar, och vad forskningen gjort för att förstå och behandla dem, handlar årets Forskningens Dag. Det är Medicinska fakulteten och Region Skåne som tillsammans med Eric K Fernströms stiftelse ordnar en temadag med rubriken ”Leder rör oss alla”. Temadagen äger rum i Malmö den 5 november och i Lund den 6 november.

Temadagarnas program innehåller föreläsningar och filmer om reumatiska sjukdomar, artros, meniskskador med mera. Dessutom är det öppet hus en timme innan programmet börjar, då besökarna har tillfälle att testa sina riskfaktorer, få enkla knep och tips om man har artros, och ställa frågor till forskare och patientföreningar. Frågor till forskarna kan också ställas på webben från den 21 oktober.

Mer information www.med.lu.se/forskningens_dag.

Upptäck Backagården!

– det kompletta kurs- och konferenscentret mitt i natursköna Skåne.

Vi har nio moderna konferenssalar, med senaste teknik. Nyrenoverat boende och en restaurang med menyer enligt god skånsk tradition.

Stenskogen 735, 243 91 Höör, tel 0413-746 00, info@backagarden.se

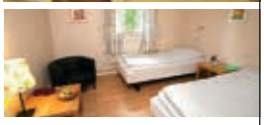

Mötesplats!

UTVALD AV SVENSKA MÖTEN

Hos oss är det lätt att mötas, samla tankarna och fatta kloka beslut. Till din hjälp har du goda luncher och middagar, vacker miljö och behagligt boende. Varmt välkommen!

Stiftsgården
ÅKERSBERG
KONFERENS HOTELL RESTAURANG

Åkersbergsgatan 3, · Höör tfn 0413–55 91 00 · www.akersberg.se

INGEN AV OSS HAR DISPUTERAT.

Men vi tror oss ändå veta ganska väl hur en lyckad disputationsfest skall se ut. Låt dig inspireras genom ett besök på vår hemsida:

WWW.TEGNERS.COM

TEGNÉRS MATSALAR
RESTAURANG • BAR • FESTVÅNING • CATERING

PROTOTYP VERKSTADEN

PROTOTYPVERKSTADEN
Ditt förstahandsval när det gäller prototyper...

MEDICON VILLAGE

Öppettider vardagar 9-12, 13-16 • Byggnad 401 • telefon 046-5901510

Prototypverkstaden har en stor erfarenhet av produktionsteknik i mekaniska verkstäder genom våra duktiga medarbetare Mats Grip och Jan-Erik Falck med bakgrund i universitet och industri. Vi hjälper till med att dimensionera och optimera din produkt genom att välja ut bästa material och rätt produktionsmetod.

Tillverkning • Service • Reparation • Elektronik • Laboratorieglas

11 oktober

Kajsa Brilkman i historia: ”Undersåten som förstod. Den svenska reformatoriska samtalsordingen och den tidigmoderna integrationsprocessen”. Kl 13.15 i sal 3, Historiska institutionen, Lund.

Anna Lindholm i reglerteknik: ”Hierarchical scheduling and utility disturbance management in the process industry”. Kl 13.15 i hörsal E:B, E-huset, Ole Römers väg 3, Lund.

Amin Bornadel i bioteknik: ”Lipase-mediated syntheses of trimethylolpropane-based biolubricant and cyclic carbonate”. Kl 10.15 i sal K:C, Kemicentrum, Lund.

Mingtang Deng i fysik: ”Charge transport in semiconductor nanowire quantum devices: From single quantum dots to topological superconductors”. Kl 9.15 i Rydbergsalen, Fysikum, Professorsgatan 1, Lund.

Annika Larsson i trafik och väg: ”Automation and the nature of driving – the effect of adaptive cruise control on drivers´tactical driving decisions”. Kl 10.15 i sal V:C, V-huset, John Ericssons väg 1, Lund.

Michiko Mori i klinisk medicin med inriktning lungmedicin: ”New aspects of alveolar adaptive immune responses in COPD”. Kl 9.00 i Belfragesalen, BMC D15, Klinikgatan 32, Lund.

Anette Chemnitz i klinisk medicin med inriktning handkirurgi: ”Median and ulnar nerve injuries in children and adolescents- long-term outcome and cerebral reorganisation”. Kl 9.00 Jubileumsaulan, Skånes universitetssjukhus i Malmö.

Einar Jón Einarsson i klinisk medicin med inriktning öron-, näs- och halssjukdomar: ”Late effects on hearing and balance after treatment for childhood cancer”. Kl 13.00 i auditorium, Universitetshuset, Lund.

12 oktober

Eric Brandstedt i praktisk filosofi: ”The construction of a sustainable development in times of climate change”. Kl 10.15 i sal 104, Kungshuset, Lundagård, Lund.

15 oktober

Martin Lund i judaistik: ”Rethinking the jewish-comics connection”. Kl 14.15 i sal 118, Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lund.

Kajsa Holmberg i ekonomisk historia:

"Behind the counter: Female inroads, obstacles and careers in the Swedish commercial bank sector, 1885–1937". Kl 10.00 Ekonomihögskolan i Lund.

18 oktober

Isak Hammar i historia: "Making enemies. The logic of immorality in ciceronian oratory". Kl 10.15 i sal 3, Historiska institutionen, Lund.

Disputationer som har ägt rum:

Kristoffer von Stedingk i laboratoriemedicin med inriktning tumörbiologi: "Oncogenic pathways and molecular prognostics in neuroblastorna".

Thomas Eriksson i nationalekonomi: "Empirical essays on health and human capital".

Roger Johansson i kognitionsvetenskap: "Tracking the Mind´s Eye. Eye movements during mental imagery and memory retrieval".

Carolina Ignell i litteraturvetenskap: "Du och jag men inte vi. Om omöjliga möten och deras orsaker i J.M. Coetzees fiktion".

Gustav Ranheimer Östner i laboratoriemedicin med inriktning klinisk kemi: "Molecular mechanisms in amyloid disorders. Novel treatment options in hereditary cystatin C amyloid angiopathy".

Marlene Malmström i vårdvetenskap med inriktning kirurgi: "Quality of life and supportive care after oesophageal cancer surgery. Long-term experiences and evaluation of a telephone based nurse-led supportive care programme".

Anna Zetterqvist i biomedicin med inriktning experimentell kärlforskning: "NFAT signalling in chronic and acute inflammation: A novel target for the treatment of diabetic vascular complications and acute pancreatitis?".

Jenny Grönberg Hernández i biomedicin med inriktning medicinsk immunologi/urologi: "Mechanisms of microbioal-host interaction during asymptomatic bacteriuria".

Anna Holmberg i klinisk medicin med inriktning infektionsmedicin: "Battling bacterial biofilms. Antibiotic regimens targeting grampositive pathogens in biofilm".

Lars Hagander i klinisk medicin med inriktning internationell barnsjukvård: "Specialized pediatric healthcare with limited resources: Surgery, anesthesia and oncology for children in low- and middle-income countries".

Niclas Hagen i etnologi: "Modern genes – body, rationality and ambivalence".

Lina Maria Ellegård i nationalekonomi: "Political conflicts over public policy in local governments".

Åsa Enkvist i klinisk medicin med inriktning geriatrik: "Life satisfaction and the oldest-old. Results from the longitudinal population study "Good Aging in Skåne".

Magnus Sandberg i vårdvetenskap med inriktning omvårdnad: Case management for frail older people. Effects on healthcare utilisation, cost in relation to utility, and experiences of the intervention".

Erika Elgstrand Wettergren i biomedicin med inriktning neurobiologi: "Specific genetic modifacations in the CNS. Cell specific expression and gene specific regulation".

Matilda Thorén i laboratoriemedicin med inriktning tumörbiologi: "Hypoxic adaptation and arsenic trioxide treatment in small cell lung carcinoma".

Arun Rana i teknisk vattenresurslära: "Climate change effects on rainfall and management of urban flooding".

Anna Häger Glenngård i företagsekonomi: "Objectives, actors and accountability in quasi-markets: studies of Swedish primary care".

Jonas Borell i arbetsmiljöteknik: "Learning for safety – improvements of Swedish authorities´ toolkits for societal resilience".

Dongfeng Chen i biomedicin med inriktning molekylär medicin: "Studies on the roles of PDGRFA and EGFR in the classification and identification of therapeutic targets for human gliomas".

Anil Dey i elektroteknik: "Nanowire circuits and transistors".

Fan Zhang i strömningsteknik: "Direct numerical simulations of low temperature combustion in IC engine related conditions".

Andrés Palacio i ekonomisk historia: "Mind the gap – inequalities in infant and child mortality: the case of Colombia, 1967–2010".

Johan Hellman i psykologi: "Prior knowledge and recognition memory – a computational modelling approach".

Maria Fredriksson i byggnadsmaterial: "Moisture conditions in rain exposed wood joints – experimental methods and laboratory measurements".

Linn Andersson i företagsekonomi: "Pricing capability development and its antecedents".

Elena Zukauskaite i ekonomisk geografi: "Institutions and the geography of innovation: A regional perspektive".

Nya professorer installeras

Den 11 oktober installeras nedanstående professorer i universitetsaulan kl 16.00.

Mikael Bodelsson, anestesiologi och intensivvård
Corrado Cilio, pediatrik med inriktning mot diabetes
Gudrun Edgren, medicinsk pedagogik
Roger Olsson, kemisk biologi med inriktning mot läkemedelsutveckling särskilt neurovetenskap
Wiebke Kolbe, historia
Max Liljefors, konsthistoria och visuella studier
Cécile Brokelind, handelsrätt
Krzysztof Podgórski, statistik
Cecilia Hägerhäll, biokemi
Niclas Jonzén, teoretisk ekologi
Ebbe Nordlander, oorganisk kemi
Lovisa Björnsson, bioteknik med inriktning mot miljöbioteknik och bioenergi
Mattias Kärrholm, arkitekturteori
Fredrik Nilsson, förpackningslogistik

Stor konferens om materialvetenskap

MATERIALVETENSKAP. Lunds universitet ska arrangera den internationella vakuumkongressen IVC, en av världens största materialvetenskapliga kongresser med 1800 delegater. Den ska hållas i Malmö 2019. International Union of Vacuum Science & Technology and Applications röstade fram Sverige och Svenska Vakuumsällskapet i konkurrens med Italien, Pakistan och Indien. Vakuumsällskapet leds av Lars Montelius, professor i nanoteknologi vid Lunds universitet.

DOKTORANDVINST. Nellie Linander (ovan) från Avdelningen för funktionell zoologi blev lundavinnare i "Three Minute Thesis", en tävling arrangerad av det internationella universitetsnätverket U21. Hon berättade på tre minuter om sin forskning om hur humlor kan flyga snabbt utan att kollidera med träd, kvistar och gräs. 18 universitet från hela världen deltar i tävlingen och skickar videofilmer av sin vinnare till finalen som äger rum i oktober. Då bedöms bidragen både av en internationell panel och av den publik som ser bidragen via Internet. Juryns vinnare får ett stipendium för en forskningsresa till ett valfritt U21-universitet, och publikvinnaren får ett mindre stipendium.

TRÄDGÅRDSUTMÄRKELSE. Utmärkelsen Årets Trädgårdsbok 2013 går till författaren och forskaren **Håkan Wallander** för boken "Jord – Funderingar kring grunden för vår tillvaro", utgiven på Bokförlaget Atlantis. Gartnersällskapets fackmannajurys motivering lyder: "Med en personlig presentation av globala och lokala aspekter på jord och odling öppnar boken dörren till en dimension av odling som hitintills inte har uppmärksammats i den utsträckning som den borde". Håkan Wallander är till vardags professor i markbiologi vid LU.

PSYKOLOGIPRIS. Etzel Cardeña har nyligen fått "2013 Charles Honorton Integrative Contributions Award" av Parapsychological Association.

SKALPELLEN. Farhad Salem, läkare på Avdelningen för kirurgi vid Institutionen för kliniska vetenskaper i Lund, får det pedagogiska priset "Skalpellen", som delas ut av läkarstudenterna på termin 8. Motiveringen lyder: "En uppskattad handledare som med en perfekt mix av instruktioner, utmaningar och beröm får kandidaten att växa och utvecklas".

INGENJÖRSPRIS. Ingenjörer vid Axis konstruerade 1996 världens första nätverkskamera. I våras uppmärksammades detta med en utmärkelse från SER, Swedish Electrical and Computer Engineers National Association. **Gunnar Dahlberg**, **Per Kannemark**, **Martin Gren** och **Stefan Lundberg** samt **Carl-Axel Alm** vann föreningens första pris. De är alla LTH-alumner.

NANOPRIS. Lars Samuelson, professor i fasta tillståndets fysik och bland annat verksam vid Nanometerkonsortiet vid LTH, har fått IUVSTA Science Prize for the Triennium 2010–2013.

CANCERDIAGNOSTIK. Lundaforskaren och vinnaren av TV4:s Uppfinnarna **Charles Walther** bildar bolag med sin uppfinning – under arbetsnamnet Endodrill – som är ett instrument för cancerdiagnostik. Instrumentet kan i läkarens hand ge både snabbare och enklare undersökning samtidigt som det ger diagnosresultat som inte är möjliga med dagens instrument. Charles Walther bildar bolag tillsammans med Lunds universitets holdingbolag LU Innovation System AB

NORDISKA FERNSTRÖMPRISET. Det stora priset på en miljon kronor gick i år till diabetesforskaren, professor **Leif Groop** vid Lunds universitet.

Fyra Lundaforskare fick prestigefyllda ERC Grants

Fyra lundaforskare har beviljats anslag från det europeiska forskningsrådet, ERC. Det handlar om stora anslag inom utlysningarna Starting Grant och Advanced Grant. ERC Grants går till toppforskare i hård konkurrens.

Det så kallade ERC Advanced Grant riktar sig till redan etablerade forskare i världsklass. Totalt av drygt 2 400 ansökningar beviljades bidrag till 284, varav tre har gått till Lunds universitet.

De som fått ERC Advanced Grant är **Anne L'Huillier Wallström**, professor i atomfysik, **Sara Snogerup Linse,** professor i biokemi och strukturbiologi (bilden) samt **Peter Schurtenberger**, professor i fysikalisk kemi.

ERC Starting Grant går till unga toppforskare som är i början av sin karriär (2-7 år efter avlagd doktorsexamen) och vill etablera sig som forskningsledare i Europa. Det totala antalet ansökningar som inkom till Starting Grant 2013 var 3.329. Vid Lunds universitet är det **Kimberly Thelander**, docent i fasta tillståndets fysik vid Nanometerkonsortiet som fått ERC Starting Grant.

Dyngbaggeforskare knep kombinerat IG-nobelpris

Lundaforskarna **Marie Dacke**, **Eric Warrant** och **Emily Baird** har fått utmärkelsen IG Nobel Prize i astronomi och biologi för sina studier om dyngbaggars förmåga att orientera med hjälp av stjärnors ljus. Forskargruppen uppmärksammades vid en prisceremoni vid Harvard University i USA med äkta nobelpristagare som utdelare. Bakom priset står den amerikanska organisationen Improbable Research som hyllar forskning som först får folk att skratta, sedan att tänka.

Marie Dacke med dyngbagge.
FOTO: GUNNAR MENANDER

Din kunskap kan bli starten på något alldeles nytt, som kan göra nytta för många.
LU Innovation System hjälper dig ända fram.

Gör din kunskap nytta?

Det finns många sätt för dig som är forskare att sprida din kunskap.

Du kan utbilda nya studenter. Skriva en bok. Delta i samtal, konferenser och nätverk.

Kanske kan just din kunskap ligga till grund för en ny produkt, process eller tjänst.

LU Innovation System hjälper forskare att omvandla forskningsresultat till samhällsnytta genom nya företag, licenser och skydd för goda idéer. Vi ser till så att din kunskap når ut, samtidigt som du kan fortsätta jobba med det du brinner för.

Vill du veta mer, eller har du en idé du vill diskutera?

Maila oss så kontaktar vi dig.

ideas@innovation.lu.se

LU INNOVATION SYSTEM

THE LINK BETWEEN ACADEMIA AND BUSINESS

WWW.INNOVATION.LU.SE

LUNDS UNIVERSITET

POSTTIDNING B

Lunds universitet
Box 117
221 00 Lund
www.lu.se

Hallå Henrik Sternberg...

...forskare vid nyinrättade logistikcentrum Relog vid Campus Helsingborg.

Hur har du fått fem tusen lastbilschaufförer att engagera sig i cabotage – och vad är det?

– Cabotage är inrikes transporter som utförs av utländska åkerier. Det kan gälla gods eller persontransport. Inom EU finns en mer snäv definition som följer godset genom den så kallade CMR-fraktsedeln. Konkret handlar det om att transporter i Sverige sköts av utländska företag som i extremfallen kan köra för 80 kronor per mil mot 120 kronor för en svensk konkurrent. Detta genom lönedumpning (under 20 kronor i timmen) och slarv med säkerhets- och miljöregler.

– Situationen hotar idag en stor del av den svenska åkeribranschen, konkurserna ökar snabbt, och som vi har sett i Uppdrag granskning finns det förare från Östeuropa som kommer hit utan pengar till ens mat eller bränsle. Situationen regleras av övergångsbestämmelser från EU som är mycket svåra att övervaka. En utländsk bil får lov att ta tre svenska transporter innan den lämnar landet, men detta är i princip omöjligt att kontrollera.

Hur angrep du frågan?

– Jag kontaktades av Elin och Charles Lindleys stiftelse, som stödjer forskning inom transportområdet. De ville att jag skulle göra en studie på internationell godstrafik i Sverige. Det gjorde vi genom att utveckla en app för telefoner där förare kan registrera utländska bilnummer. Plats och tid rapporterade appen automatiskt. Av detta kunde vi bygga upp mönster. Vi filtrerade bort alla observationer som inte bekräftades av minst tre olika observatörer.

Vad visade resultatet?

– Fem tusen användare rapporterade (taggade) 163.000 observationer. Som mest rapporterades en lastbil på 81 ställen. Observationerna sammanställdes till kartbilder som visualiserar resultatet bil för bil. Kartorna visar att Helsingborg och Göteborg är de två naven i svenska transportsystemet.

– Undersökningen gjordes under sex veckor och slutade 31 maj. Den visar att cirka 3.000 utländska lastbilar opererar mer eller mindre permanent i Sverige (mot 8.000 svenska).

– Vi kan inte bevisa att den enskilde bilen har överträtt reglerna, men sammantaget ger studien en övertygande bild av situationen. Sedan är det inte upp till oss som forskare att föreslå åtgärder. Initiativet ligger hos politikerna. En uppföljande miljöanalys vi gjort visar att CO_2-utsläppen potentiellt ökar med 30 procent om cabotage släpps fritt i Sverige. Vi har då jämfört med KF:s transportnät.

– Åkerierna är en bransch i marknadsmisslyckande. Även seriösa polska och tjeckiska åkerier har problem. Akuta säkerhetsfrågor är inte adresserade, vilket olyckor på senare tid visar. En ytterligare konsekvens av prisdumpningen blir att ännu fler transporter överförs från järnvägen.

TEXT & FOTO: MATS NYGREN

FOTNOT. Nu har intresset vaknat i grannländerna och Henrik Sternberg ser fram mot en planerad fortsatt och större studie i Sverige, Danmark och Norge till hösten.